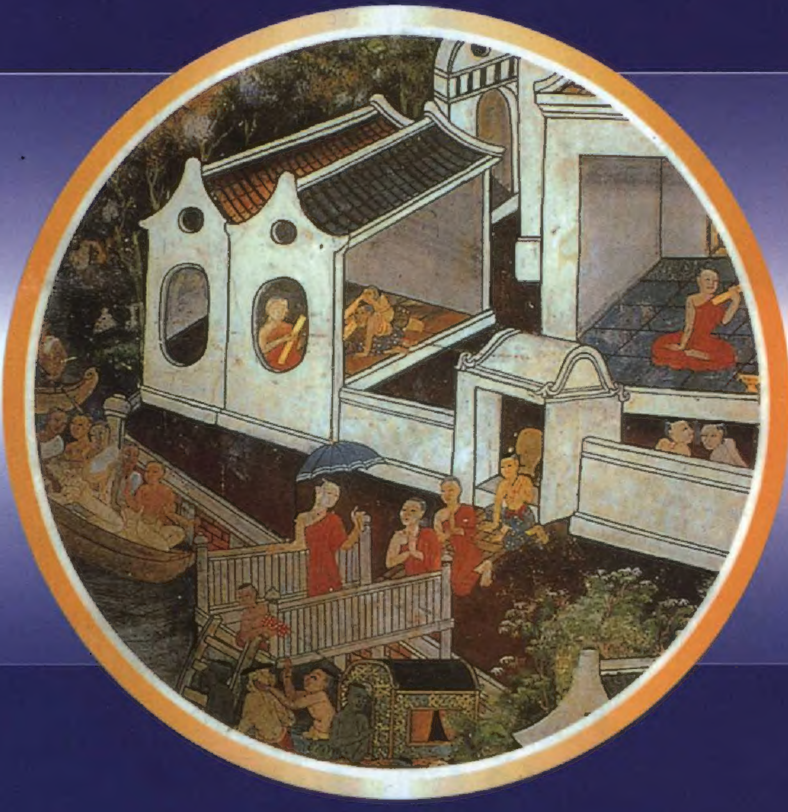
ชุดความเข้าใจเรื่องชีวิต

โลกและชีวิตในพุทธธรรม

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

วัดบวรนิเวศวิหาร

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

พระนิพนธ์
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

โลกและชีวิตในพุทธธรรม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน).
โลกและชีวิตในพุทธธรรม.-- พิมพ์ครั้งที่ 4.--
กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.
85 หน้า
1. ธรรมะ.--
I. ชื่อเรื่อง.
294.315

ISBN : 974-580-745-1

พิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๕๕๒ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พลอากาศเอก หะริน หงสกุล
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
๑๒๙ หมู่ ๓ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา
อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๓๗๓-๔

คำนำ

วัตถุประสงค์สำคัญประการหนึ่งของมหามกุฏราชวิทยาลัย คือการผลิตหนังสือทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่พระบรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายไปสู่ประชาชนทุกระดับชั้น ทั้งนี้ก็เพื่อความแผ่ไพศาลของพระพุทธศาสนา อันจะยังผลเป็นสันติสุขแก่ปวงชน

มหามกุฏราชวิทยาลัยพิจารณาเห็นว่า พระนิพนธ์ทางด้านพระพุทธศาสนาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก มีอยู่เป็นจำนวนมาก และทรงนิพนธ์ไว้หลายลักษณะ ทั้งเชิงศาสนประวัติ ศาสนธรรม ธรรมปฏิบัติ และธรรมประยุกต์ เหมาะสำหรับคนทุกระดับชั้นใช้ศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนา

เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษาของผู้สนใจทั่วไป มหามกุฏราชวิทยาลัยจึงได้ขอประทานพระอนุญาตนำพระนิพนธ์ต่างๆ ดังกล่าวมาจัดเป็นหมวดเป็นประเภท แล้วจัดพิมพ์ออกเผยแพร่ โดยในชุดแรกนี้ได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์ชุด **ความเข้าใจเรื่องชีวิต** ขึ้นเป็นชุดแรก และจะได้จัดพิมพ์ชุดอื่นๆ ต่อไป

(พระมหารัชมงคลดิลก)
ผู้อำนวยการ

มหามกุฏราชวิทยาลัย
กันยายน ๒๕๔๐

สารบาญ

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

พระพุทธเจ้า : มนุษย์ผู้รู้จบโลก

คำว่า **ผู้ตรัสรู้** เป็นคำที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า หมายถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้มีพระปัญญาคุณอย่างสูงสุด และตามที่เข้าใจกัน จะเรียกว่าตรัสรู้ได้ก็ต้องเป็นความรู้จริงแท้ถูกต้องทั้งหมด ถ้อยคำของท่านผู้ตรัสรู้ก็ต้องเป็นถ้อยคำที่จริงแท้ถูกต้องทั้งหมดเช่นเดียวกัน เช่นว่า ในเรื่องที่เกี่ยวกับกาลเวลาก็รู้หมดทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน รู้เหตุรู้ผลทั้งสายเกิดสายดับและรู้ตลอดถึงส่วนที่พ้นจากกาลเวลา หรือจะยกโลกขึ้นเป็นที่ตั้งก็เป็นผู้รู้โลก ตลอดถึงรู้ส่วนที่พ้นโลกเหนือโลก ฉะนั้น คำว่า **ผู้ตรัสรู้** จึงเป็นคำที่ลึกซึ้งกว้างขวาง ไม่อาจจะนิยามให้สมบูรณ์ได้

เพื่อที่จะให้เห็นความถนัดขึ้น ก็น่าจะลองตรวจดูถึงความรู้ของบุคคลโดยทั่ว ๆ ไป

ลองตั้งคำถามดูว่า รู้อะไร ?

ก็จะตอบว่า รู้วิชาต่าง ๆ ตามที่เรียน ตามที่ฝึกฝน ในสมัยวิทยาศาสตร์นี้ ก็รู้เหตุผลทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แห่งปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เป็นต้น อาจบำบัดแก้ไขหรือประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้อย่างไม่น่าเชื่อ อาจรู้อดีต อนาคต ปัจจุบัน ของวัตถุหรือของโลกในทางวัตถุ แต่ถ้าจะย้อนเข้ามาถามว่า รู้หรือไม่ว่า

ตัวเราเองคืออะไร ?

เป็นอะไรมาแล้ว ?

กำลังเป็นอะไรอยู่ ? และ

จักเป็นอะไรต่อไป ?

มีใครบ้างรู้ได้ ในส่วนอดีตอาจรู้ตั้งแต่จำความได้ และเฉพาะที่จำได้ นอกจากนั้นก็ไม่รู้ ในปัจจุบันเรากำลังเป็นอะไรอยู่ก็อาจจะรู้ตามที่เราเข้าใจ

แต่ถ้าถามว่า ความรู้ของเราถูกต้องหรือไม่ ? ก็จะคิดสงสัย ถึงความรู้ในอดีตที่เข้าใจว่ารู้ก็เช่นเดียวกัน ยิ่งในส่วนที่เป็นอนาคตก็อาจจะไม่รู้เลย เช่นว่า ในวันพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไร แต่ทุก ๆ คนอาจคิดว่ารู้ เพราะได้กำหนดว่าจะทำนั่นทำนี่ไปตามปกติธรรมดา ซึ่งเป็นเพียงกำหนดไว้เท่านั้น แต่จะเป็นจริงแน่นอนอย่างนั้นหรือไม่ เป็นเรื่องของอนาคต

ฉะนั้น ที่เข้าใจกันว่า รู้ หรือว่า รู้มาก เมื่อคิดดูแล้ว ก็อาจจะไม่รู้เลยหรือรู้น้อยที่สุด จึงปรากฏว่าได้มีคนที่มีความคิด

หลักแหลมหลายคน ซึ่งเป็นที่นับถือกันว่านักปราชญ์ กล่าวว่า *ตัวเขาเองยิ่งรู้สึกว่าไม่รู้ แต่คนเป็นอันมากก็นับถือว่าเขาเป็นผู้รู้* ก็น่าจะตรงกับคำที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ แปลความว่า *"ผู้ใดเป็นคนเขลา รู้จักตนว่าเป็นคนเขลา ผู้นั้นเป็นบัณฑิตได้บ้าง เพราะรู้จักตนเอง"*

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาเอกในโลก มีบุคคลซึ่งได้รับแสงสว่างจากพระองค์กล่าวสรรเสริญว่า เหมือนทรงชูประทีปในที่มืด เพื่อผู้มีจักษุจักได้มองเห็นรูปทั้งหลาย ข้อนี้บ่งว่าพระองค์เป็นผู้ตรัสรู้ เพราะได้ทรงแสดงธรรมให้ผู้อื่นรู้แจ้งเห็นจริงได้ แต่ว่าใครเล่าจักหยั่งถึงความตรัสรู้ของพระองค์ เพราะได้รับแสงธรรมจากพระองค์เพียงใด ก็รู้ได้เพียงเท่านั้น เหมือนอย่างคนตกลงในมหาสมุทร ก็รู้สึกว่ามหาสมุทรลึกเท่าที่ตัวตกลงไปเท่านั้น

ความตรัสรู้ กับ **ความรู้ธรรมดา** ต่างกันอย่างไร ? อาจเทียบกันได้อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ที่ทุก ๆ คนรู้กันอยู่นี้ เริ่มด้วยรู้ทางตา หู เป็นต้น ถ้าจะถามว่า ตาหูของเรารายงานให้เรารู้อะไรได้ถูกต้องหรือไม่ ก็จะต้องตอบได้ว่า ไม่ถูกต้องทีเดียว เหมือนอย่างตามองดูทางรถไฟ จะมองเห็นเล็กลงทุกที จนถึงรวมเป็นเส้นเดียวกันในที่สุด *ความจริงเป็นดังที่ตาเห็นนั้นหรือไม่ ?* ทุกคนย่อมตอบได้ ฉะนั้น ถ้าใครเชื่อตาหูก็ย่อมจะผิดพลาด แต่ก็ปรากฏว่า โดยมากยังเชื่อตาหู หรือว่าเชื่อตามความรู้ทางตาหูอยู่

เป็นปกติ ดังที่ทุก ๆ คนก็ย่อมรู้สึกว่า ยังพากันชอบหรือชังในรูปที่ตาเห็น ในเสียงที่หูได้ยินอยู่นั่นแหละ ทั้งที่พอจะทราบว่าโดยที่แท้เป็นมายา ไม่ใช่เป็นตัวสัจจะ คือความจริง แต่ความรู้นี้ก็เป็นเพียงหลักทฤษฎีที่จำมาตามสัญญาเท่านั้น ยังไม่เป็นญาณที่หยั่งถึงสัจจะ

มีผู้เขียนเล่าไว้ว่า นักศึกษาผู้หนึ่งถาม **ไอน์สไตน์** ว่า ต้นไม้นั่น (ชี้มือไปที่ต้นไม้) มีหรือไม่ ?

ไอน์สไตน์ตอบว่า ไม่มี

นักศึกษาถามว่า จะเข้าใจได้อย่างไร ?

ไอน์สไตน์ตอบว่า ให้หมั่นนึกคิดอยู่เสมอ จะแล่นเข้าไปถึง (penetrate) ได้เอง

ญาณคือความหยั่งรู้ (intuitive insight) มิใช่เกิดจากการคำนวณ (mathematic) แต่ต้องอาศัยความรู้แจ้งแทงตลอด อันตรงกับคำว่า **ปฏิเวธ** หรือ penetration

การมองเห็นอะไรของผู้ทรงความรู้ แม้ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันกับของคนทั่วไปย่อมต่างกัน พระพุทธเจ้ายิ่งทรงต่างไปอีกมาก เพราะได้ทรงเป็นผู้สิ้นกิเลส จึงทรงมีพระปัญญาจักษุอันแจ่มใส ซึ่งคนที่ยังมีกิเลสเทียบไม่ได้เลย

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

โลกคือสิ่งที่สลาย

พระตถาคตพุทธเจ้าทรงทราบโลกทั้งปวง แยกออกเป็นธาตุเป็นอเนกต่าง ๆ กัน ตามความจริง

คำว่า **โลก** แปลว่า *สิ่งที่สลายไป* ดังวิเคราะห์ศัพท์ว่า **ลุชฺชตีติ โลโก** แปลว่า *สิ่งที่สลายไป ชื่อว่าโลก* ดังจะพึงเห็นได้ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เรียกว่าโลกนั้น ไม่มีคงทนถาวรตลอดไป ต้องสลายไปในที่สุดทุกอย่าง เพราะโลกเป็นสังขารอย่างหนึ่ง ๆ คือเป็นสิ่งที่ผสมปรุงแต่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงตกอยู่ในลักษณะ ๓ อย่าง ได้แก่ มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปในท่ามกลาง มีความสลายไปในที่สุด

คำว่า **ธาตุ** แปลว่า *สภาพที่ทรงหรือดำรงอยู่* คล้ายกับคำว่า **ธรรม** หมายถึง *เครื่องผสมปรุงแต่ง* หรือเครื่องประกอบ

ต่าง ๆ ของโลก ถ้าจะเทียบโลกกับรถ ธาตุ ในที่นี้ ก็เทียบกับเครื่องประกอบต่าง ๆ ของรถ

โดยปกติสามัญชนย่อมมองดูโลกในฐานเป็นตัวเป็นตน เหมือนอย่างมองดูรถในฐานเป็นตัวรถ และยึดถือโลกตามสมมติต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นตามลักษณะอาการ เป็นต้น ดังพระพุทธภาษิตที่แปลความว่า *"เหมือนอย่างว่า เพราะประกอบส่วนต่าง ๆ เข้า เสียงว่ารถก็มีฉันใด เมื่อขันธ์ทั้งหลายมีอยู่ สมมติว่าสัตว์ก็มีฉันนั้น"* รวมความว่า ดูและยึดถือโลกในฐานเป็นตัวเป็นตน ตลอดถึงเป็นเราเป็นเขา เป็นของเราเป็นของเขาสืบเนื่องกันไป

ส่วนพระตถาคตพุทธเจ้าทรงดูโลก แยกออกเป็นธาตุ เป็นอเนกนานัปการ จึงไม่ทรงเห็นเป็นตัวเป็นตน เหมือนอย่างนายช่างมองดูรถหรือเรือน แยกออกเป็นเครื่องประกอบต่าง ๆ ได้โดยถนัดชัดเจน และไม่ทรงยึดถือเป็นตัวเป็นตน ทรงเห็นเป็นสักแต่ว่า **ธาตุ** เป็นสักแต่ว่า **สมมติ**

พระอาจารย์แสดงว่า พระตถาคตพุทธเจ้าทรงทราบ **สังขารโลก** ทั้งที่มีใจครอง ทั้งที่ไม่มีใจครอง แยกออกเป็นธาตุต่าง ๆ ได้โดยสิ้นเชิง ยกตัวอย่าง **อนุปาทินนกะ** สิ่งที่ไม่มีใจครอง เช่นต้นไม้ ขาวดำ ใบไม้มีสัณฐานต่าง ๆ ดอกไม้มีสี และกลิ่นต่าง ๆ ผลไม้มีรสต่าง ๆ เพราะธาตุชื่อนี้ ๆ เป็นต้น

ในพระสูตรหนึ่ง แสดงย่อธาตุลงเป็นสอง คือ **สังขตธาตุ** และ **อสังขตธาตุ** ธาตุที่ถูกผสมปรุงแต่ง เรียกว่าสังขตธาตุ ธาตุ

ที่ไม่ถูกผสมปรุงแต่ง เรียกว่าอสังขตธาตุ เป็นธาตุแท้ ธาตุดังกล่าวมาข้างต้นเป็นสังขตธาตุ แม้ธาตุที่ค้นพบกันใน **โอกาส-โลก** ที่เข้าใจกันว่าเป็นธาตุแท้ตามสมัย มาบัดนี้ก็ปรากฏว่าเป็นเพียงสังขตธาตุ เพราะยังแยกออกไปได้

การแยกให้รู้จักตัวธาตุเป็นอุปการะสำคัญในทางคดีโลก แม้ในทางพระพุทธศาสนา การแยกให้รู้ตัวธาตุในสังขารโลก คือ **รูปกาย นามกาย** ของตน ก็เป็นอุปการะสำคัญในการปฏิบัติธรรม

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

โลกและจักรวาล นับไม่ถ้วน

โลกคือพิภพนี้ ตามภูมิศาสตร์ มีมหาสมุทรและมีทวีปต่าง ๆ แบ่งออกเป็นประเทศใหญ่เล็กมากมาย ในบัดนี้มีแผนที่โลกบอกได้อย่างละเอียด ทั้งมียานพาหนะสำหรับไปได้รอบโลกในเวลาอันรวดเร็ว เมื่อมองขึ้นไปจากโลกนี้ยังได้เห็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวต่าง ๆ อีกนับไม่ถ้วน

ในห้วงนภากาศ วิทยาการในบัดนี้แสดงว่าดวงดาวที่ไม่มีแสงกะพริบเป็นดวงอาทิตย์ดวงหนึ่ง ๆ ต่างมีดวงดาวที่ไม่มีแสงในตัวเอง เป็นบริวารอยู่เป็นกลุ่ม ๆ เหมือนเช่นกลุ่มโลกของเรานี้ กลุ่มโลกดังกล่าวนี้มีมากมายนับไม่ถ้วน

ในหนังสือทางพระพุทธศาสนามีกล่าวไว้ว่า มีหลายแสนโกฏิจักรวาล น่าอัศจรรย์ที่ท่านมีความรู้อย่างถูกต้อง นำหน้า

ความรู้ของคนทั่วไปในเวลานั้น เพราะข้อที่สอนกันในสมัยนั้นและในสมัยต่อมาที่ยังมีหลักฐานเหลืออยู่ มีแต่เล่าเรื่องโลกแตกต่างไปจากวิทยาการในปัจจุบัน

กลุ่มดาวที่เป็นโลก รวมทั้งโลกที่เราได้อาศัยอยู่นี้ด้วยอันมีจำนวนนับไม่ถ้วนหลายแสนโกฏิดังกล่าวนั้น เรียกว่า **โอกาสโลก** โลกคือโอกาส

คำว่า **โอกาส** แปลว่า สิ่งที่ไถหรือขีดลงให้เป็นรอยได้ คือพิภพในส่วนที่เป็นวัตถุก้อนมหึมา คำว่า **โอกาส** นี้ จึงตรงกันข้ามกับคำว่า **อากาศ** ซึ่งแปลว่า ที่อันไถหรือขีดเป็นรอยไม่ได้ หมายถึงช่องว่าง

อากาศคือช่องว่างนี้ ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่า **อนนฺตํ อากาสํ** แปลว่า *อากาศไม่มีที่สุด* เพราะไม่ปรากฏว่ามีขอบเขตแค่ไหนโดยรอบ ซึ่งก็ตรงกับวิทยาการในปัจจุบัน ส่วนโอกาสโลกซึ่งเป็นวัตถุก้อนมหึมา เช่นโลกของเรานี้ ทางพระพุทธศาสนาแสดงโดยส่วนรวมว่า ประกอบขึ้นด้วยธาตุ คือธาตุที่แข้นแข็ง เรียกว่า **ปฐวีธาตุ** ธาตุที่เอิบอาบ เรียกว่า **อาโปธาตุ** ธาตุที่อบอุ่น เรียกว่า **เตโชธาตุ** ธาตุที่เคลื่อนที่พัดไหว เรียกว่า **วาโยธาตุ** และส่วนที่เป็นช่องว่างอยู่ในระหว่างธาตุทั้งหลายดังกล่าว เรียกว่า **อากาศธาตุ**

คำว่า ธาตุ หมายถึงส่วนประกอบที่มีลักษณะต่าง ๆ กันดังกล่าวนั้นก็ได้ หมายถึงต้นเดิมของส่วนประกอบเหล่านั้นก็ได้

เมื่อมีเหตุปัจจัย ธาตุต่าง ๆ ก็มาประกอบกันเป็นโลกนี้ แม้โลกอื่นก็เช่นเดียวกัน

ฉะนั้น **โลก** ทุก ๆ โลก ทางพระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็น **สังขาร** คือส่วนผสม เช่นเดียวกับผลไม้เล็ก ๆ ผลหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและเป็นไปตามปัจจัย และต้องเป็นไปตาม **กฎของไตรลักษณ์** (เครื่องกำหนด ๓ อย่าง) คือ ความไม่เที่ยง ๑ ความเป็นทุกข์ คือเป็นอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง ๑ ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน เพราะแยกย่อยออกไปได้จนละเอียดที่สุด ๑

พระพุทธเจ้าได้ทรงรู้โลกตามความเป็นจริง ซึ่งยืนยันถูกต้องอยู่ทุกกาลสมัย เพราะเหตุนี้ จึงได้พระนามว่า **โลกวิทู** ผู้รู้โลก.

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

โลกทางวัตถุและ โลกทางจิตใจ

โอกาสโลก คือโลกพิภพอันมหึมา เป็นที่รวมและเป็นที่เกิดแห่งสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทุก ๆ สิ่งทั้งเล็กและใหญ่ เรียกว่า **สังขารโลก** อันหนึ่ง ๆ

โลกที่ลึกซึ้งอีกอย่างหนึ่ง คือ **สัตวโลก** อันหมายถึง *ความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ทั้งหมด* กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ *ภาวะแห่งจิตใจซึ่งเป็นหัวใจของโลกทั้งหมด*

ภาวะของจิตใจนี้มิใช่ร่างกาย ร่างกายจัดเป็น **สังขารโลก** ซึ่งมีความเป็นไปดังเช่นที่แสดงไว้ในหลักชีววิทยา ส่วน*ภาวะแห่งจิตใจซึ่งยังตกอยู่ในอำนาจความดึงดูดของโลก* จัดเป็น **สัตวโลก**

ฉะนั้น มติทางพระพุทธศาสนาจึงแยกร่างกายและจิตใจออกเป็นคนละส่วน และจัดเข้าประเภทของโลกที่ต่างกัน

ในปัจจุบันนี้ได้มีนักศึกษาค้นคว้ามิใช่น้อย ไม่เชื่อว่ามีจิตใจอีกส่วนหนึ่งจากร่างกาย เพราะเห็นว่าที่เรียกว่าจิตใจนั้น คือมันสมอง (Brain) หรือมันสมองนี้เอง ทำหน้าที่เป็นจิตใจ (Mind)

แต่ในสมัยที่คิดสร้างอิเล็กทรอนิก เบรน (Electronic Brain) ขึ้นใช้ได้ ก็ได้มีนักคิดค้นอีกไม่น้อยเห็นว่ามันสมองในร่างกายของบุคคลจะต้องมี Man คือบุคคลอะไรอีกคนหนึ่งเป็นผู้ใช้

อันที่จริงในศาสนาเกือบทุกศาสนาได้แสดงการเกิดหลังจากการตาย และเรียกสิ่งที่ไปเกิดต่าง ๆ กัน เช่น Soul หรือ **อาตมัน** เป็นต้น ซึ่งไม่ใช่ร่างกาย

ส่วนทางพระพุทธศาสนานั้น ได้แสดงการเวียนเกิดในชาติต่าง ๆ ของสัตว์ทั้งปวง และแสดงว่าความเวียนเกิดไปในชาติที่ดีหรือเลว มีสุขหรือมีทุกข์ เป็นต้น เป็นไปตามกรรมที่ทุก ๆ สัตว์บุคคลทำไว้ จนกว่าจะสิ้นกิเลส จึงสิ้นการเวียนเกิด แต่การสิ้นกิเลสนั้นไม่ใช่เกิดขึ้นเอง ต้องเกิดจากการปฏิบัติในมรรคมีองค์แปดประการ มีสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น กล่าวโดยย่อ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ทุก ๆ คนเว้นจากการทำชั่ว แต่ให้ทำกุศลคือความดี และให้ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส เมื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถึงยังจะเป็น *สัตวโลก* ที่แปลว่า *ผู้ที่ยังข้องเกี่ยว* ก็ย่อมจะเป็น **บุญสัตว์** คือข้องเกี่ยวอยู่ในความดี เมื่อข้องเกี่ยวในความดีโดยมากก็จะพากันอยู่เป็นสุข ส่วนที่พากันเป็นทุกข์อยู่โดยมาก

ทุกวันนี้ ก็เพราะพากันเป็น **ปาปสัตว์** คือข้องเกี่ยวในความชั่ว ยิ่งมีความรู้มากก็ยิ่งจะพากันทำลายโลกได้มาก จนถึงอาจเป็นโลกวินาศก็ได้

พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติพระองค์เองในเบื้องต้นให้พ้นจากความเป็นปาปสัตว์ (ข้องอยู่ในบาป) มาเป็นบุญสัตว์ (ข้องอยู่ในบุญ) เป็น **โพธิสัตว์** (ข้องอยู่ในความรู้) จนถึงเป็น *พระพุทธะ* (ผู้รู้แล้วบริบูรณ์) พ้นจากความเกี่ยวข้องทั้งหมด จึงทรงเป็นผู้รู้โลก ซึ่งไม่ติดข้องอยู่ในโลกทุกประเภททุกชนิด จึงได้พระนามว่า โลกวิทู (ผู้รู้โลก)

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ใครสร้างโลก ?

สรรพสังขาร คือสิ่งทั้งปวงบรรดาที่มีอยู่ในโลกพิภพ บ้างมีชีวิต บ้างไม่มีชีวิต บ้างมีใจครอง บ้างไม่มีใจครอง แต่ในที่นี้ยังไม่หมายถึงจิตใจ หมายถึงแต่ส่วนที่เป็นรูปวัตถุ ทางพระพุทธศาสนาแสดงว่าทุกสิ่งทุกชนิดเกิดขึ้นจากการประชุมของธาตุต่าง ๆ ซึ่งมาปรุงแต่งขึ้นตามเหตุปัจจัยนั้น ๆ *เหตุปัจจัย ดังกล่าวนี้เอง เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งหลาย* เป็นธรรมชาติก็มี เป็นบุคคลและเดรัจฉานก็มี หรือประกอบกันทั้งสองฝ่ายก็มี

ผู้สร้างที่เป็นธรรมชาตินั้น ก็ได้แก่ ธรรมชาติต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม หรือหนาว ร้อน เป็นต้น (ดังที่วิทยาการในบัดนี้ได้แสดงไว้)

ผู้สร้างที่เป็นบุคคลหรือสัตว์นั้น ก็เช่นคนสร้างบ้านเรือน นกสร้างรัง ปลวกสร้างจอมปลวก เป็นต้น

ทั้งสองฝ่ายรวมกันนั้น เช่นกำเนิดของกายมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ต้องมีพ่อแม่และกระบวนการของธรรมชาติประกอบกัน

กำเนิดของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายย่อมเป็นไปตามพืชพันธุ์ตามแบบของตน เหมือนอย่างรูปกายของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด เมื่อเกิดขึ้นก็มีรูปลักษณะตามประเภทพืชพันธุ์แต่ละอย่าง

พระอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์กว่า ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้แสดงว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเป็นสรรพ-สังขาร คือทุก ๆ สิ่งในโลกพร้อมทั้งเหตุปัจจัย แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมคำสั่งสอน ในฐานะที่เป็นพระศาสดาผู้ประกาศพระศาสนา ไม่ใช่ในฐานะเป็นอาจารย์ผู้แสดงธรณีวิทยา ชีววิทยา หรือวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ จึงได้ทรงแสดงในแง่พระศาสนาเท่านั้น

ประมวลกล่าวว่า สรรพสังขารเหล่านั้น เรียกว่า **สังขารโลก** ประกอบขึ้นด้วยธาตุต่าง ๆ จาก **โอกาสโลก** ตามเหตุปัจจัย ตกอยู่ในอำนาจของ **ไตรลักษณ์** เช่นเดียวกัน คือ ไม่เที่ยง ไม่คงทน ต้องเปลี่ยนแปลงไป (แม้ในทางวิวัฒนาการ) มิใช่สิ่งมีความเป็นตัวตนคงอยู่เป็นรูปวัตถุนั้น ๆ ตลอดนิรันดร เพราะในที่สุดก็ต้องแตกสลาย ธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบเข้า ซึ่งแยกมาจากโอกาสโลก ก็กลับไปรวมกับโอกาสโลกตามเดิม และเมื่อมีเหตุ

ปัจจัยขึ้นอีก ก็แยกมาประกอบกันเป็นสังขารหรือสิ่งต่าง ๆ ขึ้นใหม่ แล้วก็สลายไปอีก

ธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเป็นสังขาร เมื่อหมายถึงส่วนที่เป็นต้นเดิม จึงเป็นของที่ไม่ดับสูญหรือบกพร่องไปข้างไหน ส่วนสรรพสังขารซึ่งรวมเรียกว่าสังขารโลกทุก ๆ อย่าง ทั้งที่เป็นของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นประเภทที่มีใจครอง ทั้งประเภทที่ไม่มีใจครอง หรือทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ล้วนต้องเกิดดับเหมือนกันหมด

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ปัญหาโลกแตก คิดไปทำไม ?

ได้มีภิกษุบ้าง ผู้อื่นบ้าง กราบทูลถามพระพุทธเจ้าในปัญหาเรื่องโลก ว่ามีที่สุดหรือไม่ เป็นต้น พระพุทธเจ้าไม่ตรัสพยากรณ์ เพราะเป็นเรื่องไม่บังเกิดประโยชน์อะไร ไม่ทำให้ใครซึ่งมาสนใจในเรื่องดังกล่าวเป็นคนดีขึ้นและพ้นจากความทุกข์ แต่พระองค์ได้ตรัสพยากรณ์ปัญหาที่ทุกคนเผชิญอยู่เฉพาะหน้าซึ่งอาจจะรู้ อาจจะปฏิบัติให้เป็นคนดี และพ้นทุกข์ได้ทุก ๆ คน คือ ได้ทรงพยากรณ์ถึงความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ที่เรียกว่า **อริยสัจจ์ ๔**

ปัญหาเรื่องโลกอันไม่เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัตินั้น พระพุทธเจ้าไม่ตรัสเลย มีเล่าไว้ในตำนานว่า

ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเคยเป็นพราหมณ์มาก่อน กราบทูลว่า ตนจะสึกถ้าไม่ทรงพยากรณ์ให้ฟัง พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า พระองค์ไม่ได้ทรงเชิญภิกษุนั้นมาบวช ทั้งไม่ได้ทรงรับรองว่า เมื่อบวชแล้วจะตรัสเรื่องนี้ ภิกษุนั้นขอมาบวชเอง

ปัญหาเรื่องโลกที่ไม่ตรัสพยากรณ์ดังกล่าวนั้น ก็ทำนองปัญหาเรื่อง **กำเนิดโลก** หรือถ้าพูดตามความรู้ปัจจุบัน ก็เช่นปัญหาว่า โลกเริ่มหมุนรอบที่หนึ่งตั้งแต่เมื่อไร ? จะหมุนรอบสุดท้ายและหยุดหมุนเมื่อไร ? ถึงใครจะตอบได้ก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร สู้มาคิดในด้านเหตุผล เช่นอย่างแบบวิทยศาสตร์ในปัจจุบันไม่ได้ และเมื่อพบเหตุผลเช่นนี้แล้ว ก็อาจตอบได้ตามเหตุผลเช่นตอบว่า เมื่อเหตุต่าง ๆ พร้อมกันเมื่อไร ผลคือความหมุนของโลกก็เริ่มมีเมื่อนั้น และเมื่อเหตุเหล่านั้นสลายตัวเมื่อไร ผลดังกล่าวก็หยุดเมื่อนั้น ฉะนั้น พระธรรมของพระพุทธเจ้าจึงถูกต้องอยู่ทุกกาลเทศะ

ในสมัยที่คนว่าโลกแบน อาทิตย์เดินรอบโลก และต่อมาคนรู้ว่าโลกกลม โลกหมุนรอบอาทิตย์ จนถึงปัจจุบันนี้ คนกำลังพยายามค้นคว้าติดต่อและเดินทางไปยังโลกพระจันทร์[๑]

---

๑. เรื่องนี้ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ต่อมาอีก ๙ ปี นักบินอวกาศชุดแรกของสหรัฐอเมริกา จำนวน ๓ คน จึงได้นำยานอพอลโลลงไปบนดวงจันทร์เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๒ เวลา ๐๓.๑๗ น. (ตามเวลาในประเทศไทย)

โลกพระศุกร์ เป็นต้น หลักธรรมของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหลักอริยสัจจ์ ก็คงเป็นความจริงที่ถูกต้อง ใช้ได้อยู่ทุกสมัยที่ความคิด ความรู้ของคนในทางต่าง ๆ คืบหน้าไป ทั้งเป็นความจริงของทุก ๆ โลก ไม่คับแคบอยู่เฉพาะสมัยโน้น ซึ่งมาถึงสมัยนี้ความรู้ของคนหันหลังให้เสียแล้ว และไม่คับแคบอยู่เฉพาะโลกนี้เท่านั้น แต่เป็นหลักแห่งสากลโลก

เหตุฉะนี้จึงมีคำแซ่ซ้องพระพุทธเจ้าว่าทรงเป็น **สัมมา-สัมพุทโธ** แปลว่า *ผู้ตรัสรู้ชอบเอง* เพราะได้ทรงปฏิบัติค้นพบพระธรรมอย่างถูกต้องขึ้นด้วยพระองค์เอง และทรงทราบหลักวิชาครูอย่างเอกอุ ทรงวางหลักศาสนาสั่งสอนให้โลกได้ทราบความจริง ซึ่งเป็นประโยชน์ช่วยคนปฏิบัติให้พ้นทุกข์ได้ทุกกาลสมัย

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

โลกร้อนเพราะตัณหาของคน

ภาวการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้เป็นที่หวาดเกรงกันโดยทั่วไปว่าจะเกิดสงคราม และถ้าเกิดสงครามขึ้น ก็จะเกิดภัยมหาศาลแก่ชีวิตมนุษย์ รวมทั้งบ้านเมืองและสิ่งต่าง ๆ โดยที่ไม่มีใครอาจจะประมาณได้ เพราะในปัจจุบันนี้ ได้มีอาวุธอย่างร้ายแรง เช่น ระเบิดไฮโดรเจน เป็นเครื่องทำลายล้างกัน และยังมีจรวดที่เป็นพาหนะนำอาวุธไปทิ้งได้รอบโลก แต่ถ้าบุคคลผู้มีส่วนก่ออันตรายแก่โลก ยังมีความหวาดเกรงและยังหาทางที่จะแก้ไขผ่อนคลายความตึงเครียดอยู่ อันตรายก็คงยังไม่เกิดขึ้นโดยง่าย

อันมูลเหตุที่ให้เกิดความตึงเครียดขึ้นนี้ โดยตรงที่สุดก็คือ **ตัณหา** ความทะยานอยากในจิตใจของบุคคล หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ได้แก่ **โลภะ โทสะ โมหะ** กิเลสเหล่านี้เป็นไฟเผา

โลกอยู่ทุกกาลสมัย และเป็นนายที่บงการมนุษย์ให้เบียดเบียน ทำลายล้างกันและกัน แม้บุคคลจะมีอำนาจครอบงำผู้อื่นได้มากมาย แต่ก็ต้องเป็นทาสของตัณหา จึงได้ขวนขวายเพื่อหักล้างผู้อื่นลงไปให้ย่อยยับ โดยที่ไม่พยายามหักตัณหาในใจของตนเองลงไปเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสงบก็เกิดขึ้นได้โดยยาก ยิ่งแก้ด้วยวิธีเพิ่มตัณหาให้แก่ตนและหักล้างผู้อื่นให้จำยอม ก็ยิ่งเพิ่มความไม่สงบ เพราะไม่มีใครที่จะยินยอมแก่กัน ต้องพากันพยายามป้องกันตน หรือคิดหักล้างเป็นการตอบแทนกันอยู่ตลอดไป

พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบ *วิธีแก้ความไม่สงบของโลก* ต่าง ๆ และได้ทรงปฏิบัติ เป็นการแก้ที่พระองค์เองก่อน คือได้ทรงหักตัณหา ได้ทรงหักโลภะ หรือราคะ และโทสะ โมหะ ในพระองค์ได้หมดสิ้น จึงไม่ทรงมีกิเลสที่จะทำให้ก่อกรรมหักล้างใคร ๆ ในโลก ทรงมีแต่พระมหากรุณาประทานธรรมเป็นเครื่องหักล้างกิเลส เพื่อความสุขสงบของโลกโดยส่วนเดียว ฉะนั้นจึงได้พระนามว่า **"ภควา"** ซึ่งมีความหมายอย่างหนึ่งว่า ได้ทรงทำการหักกิเลส หรือมีการหักกิเลส

การหักกิเลสในจิตใจตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เป็นวิธีเดียวที่จะแก้ความไม่สงบต่าง ๆ ของแต่ละเฉพาะบุคคล และของส่วนรวม ตลอดไปจนถึงของโลก แต่ก็จะต้องถอน **ตะปูที่ตรึงใจ ๕** อย่าง คือ

๑. ความสงสัยลังเล ไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

๒. ความสงสัยลังเล ไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในพระธรรม

๓. ความสงสัยลังเล ไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์

๔. ความสงสัยลังเล ไม่เชื่อไม่เลื่อมใสในสิกขา คือการสำเหนียกปฏิบัติตามพระธรรม

๕. ความมีจิตโกรธแค้นเกลียดชังบุคคลผู้ประพฤติธรรม เพราะไม่นิยมนับถือธรรม

พระเจ้าอโศก ซึ่งเป็นมหาราชพระองค์หนึ่งของประเทศอินเดียในสมัยโบราณ เดิมได้ทรงแผ่อำนาจด้วยแสนยานุภาพ ทำลายล้างชีวิตมนุษย์ลงเป็นอันมาก แต่ภายหลังทรงนับถือพระพุทธศาสนา จึงทรงเปลี่ยนมาแผ่พระธรรมออกไปอย่างกว้างขวาง ตลอดถึงนานาประเทศ ยังให้เกิดความสุขสงบขึ้นอย่างกว้างขวางและยั่งยืน

ฉะนั้น พระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้หักกิเลสและทรงสอนให้หักกิเลสนี้เท่านั้น จะพึงช่วยโลกให้สงบสุขได้

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ใจต่างผิว จึงทำให้โลกแบ่งแยก

คนในส่วนต่าง ๆ ของโลก *มีวรรณะ* คือผิวต่างกัน เช่น ผิวดำ ผิวขาว ผิวเหลือง และมีการถือผิวกัน เช่นคนผิวขาวดูหมิ่นเหยียดหยามคนผิวดำ ทั้งในปัจจุบันนี้ ซึ่งต้องการให้ทุก ๆ คน ทุก ๆ ผิว มีสิทธิแห่งความเป็นมนุษย์เสมอกัน ก็ยังมีข่าวว่าได้มีการรังเกียจผิวแม้ในประเทศที่เจริญ นอกจากนี้ในบางประเทศ เช่น ในชมพูทวีปสมัยโบราณ (คือ อินเดีย ปากีสถานในปัจจุบัน) ก็ได้มีการแบ่งวรรณะเป็นอันมาก ในปัจจุบันนี้แม้จะต้องการไม่ให้มีการถือผิวกาย ก็มี *การแบ่งผิวทางการเมือง* เกิดขึ้นแทนอย่างรุนแรง

การถือผิวต่าง ๆ นี้ ถ้ามีมูลเหตุเกิดจากผิวกายเพียงอย่างเดียวก็แก้ได้ง่าย แต่ถ้ามีมูลเหตุเกิดจากกิเลสในใจของคน เช่น **อหังการ** (การทำให้เป็นเรา เช่นว่า เราต้องใหญ่โต ข่มผู้อื่น

ลงให้ได้) ก็เป็นสิ่งที่แก้ยาก ฉะนั้น *ผิวของใจนี้แหละ จึงสำคัญกว่าผิวกาย* เมื่อผิวของใจเป็นอย่างใด ก็แสดงออกมาเป็นอย่างนั้น เป็นดังนี้เหมือนกันแก่คนทุกชาติชั้นวรรณะ

พระพุทธเจ้าได้ทรงแบ่งบุคคลในโลกออก ๖ จำพวกตามสีผิวของใจ **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้โปรด ฯ ให้เขียนเป็นภาพอธิบายความหมายไว้ที่ต้นเสาใน **พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร** ดังนี้

๑. **กัณหาภิชาติ** ชาติคนดำ คือคนใจหยาบช้าทารุณ เช่นพรานใจบาปต่าง ๆ (ตลอดถึงล่า ฆ่าสัตว์เล่นเป็นการสนุก)

๒. **นีลาภิชาติ** ชาติคนเขียว คือคนที่มีใจประกอบด้วยยุติธรรมมากขึ้น เช่นพิจารณาก่อนจึงนำตัวไปลงโทษ

๓. **โลหิตาภิชาติ** ชาติคนสีเลือด คือคนที่มีจิตใจสูงขึ้น ใฝ่หาศาสนาที่ถูกต้อง เหมือนดังกษัตริย์ พราหมณ์ พ่อค้า คนรับใช้ กำลังเดินไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

๔. **หลิททาภิชาติ** ชาติคนเหลือง คือคนที่มีจิตใจบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น เช่นผู้มีศีลธรรม เปรียบเหมือนอย่างคนนุ่งขาวห่มขาว หรืออุบาสกอุบาสิกา

๕. **สุกกาภิชาติ** ชาติคนขาว คือคนที่มุ่งปฏิบัติให้ละเอียดยิ่งขึ้นกว่าคฤหัสถ์ เหมือนอย่างพระภิกษุสงฆ์ฤษี หรือนักบวชผู้ปฏิบัติชอบทั่วไป

๖. **ปรมสุกกาภิชาติ** ชาติคนขาวอย่างยิ่ง คือท่านผู้บริสุทธิ์

ทั้งหมด ได้แก่ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

รวมเรียกว่า **ฉฬาภิชาติ** อภิชาติ ๖ ย่นลงเป็น ๓ คือ

๑. **กัณหะ** คนดำ ได้แก่ คนชั่วโดยส่วนเดียว

๒. **กัณหสุกกะ** คนดำ ๆ ขาว ๆ ได้แก่ คนทำชั่วบ้าง ดีบ้าง

๓. **สุกกะ** คนขาว ได้แก่ คนที่บริสุทธิ์โดยส่วนเดียว

คนสามัญทั่วไปอยู่ในประเภท ๒ แต่บางคนขาวแล้วค่อย ๆ ดำ เป็นคนต้นตรงปลายคด บางคนดำแล้วค่อย ๆ ขาว เป็นคนต้นคดปลายตรง พระพุทธเจ้าได้ทรงอบรมพระบารมีสูงขึ้นโดยลำดับ จึงได้ทรงเปลี่ยนผิวของใจให้สูงขึ้น จนถึงขาวอย่างยิ่ง จะเรียกว่าลอกผิวออกหมดก็ได้ เพราะว่าขาวอย่างยิ่งนั้นไม่ควรนับว่าเป็นสีอะไร

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ถ้ารู้จักโลก ชีวิต จะไม่แปรปรวน

ประวัติศาสตร์ ได้สอนให้รู้ความเกิด ความเจริญ และความเสื่อมของชาติและบุคคลต่าง ๆ ในอดีตที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน คราวนี้กลับมานึกถึงประวัติชีวิต ทุก ๆ คนมีชีวิตดำเนินมาถึงปัจจุบัน เหมือนหนึ่งได้ยืนอยู่ในจุดปัจจุบันของชีวิต เมื่อระลึกย้อนไปในอดีตก็จะเห็นว่า ชีวิตได้ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ มามาก ถ้าเป็นเด็กก็อาจจะยังผ่านมาน้อยเพราะเป็นระยะตั้งต้น ซึ่งกำลังจะเริ่มเจริญ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ย่อมจะต้องผ่านมามาก เหตุการณ์เหล่านี้เมื่อสรุปลงแล้วก็ได้แก่ **โลกธรรม** (ธรรมคือเรื่องสำหรับโลก) ต่าง ๆ ได้แก่ลาภ ความเสื่อมลาภ ยศ ความเสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์

โลกธรรมเหล่านี้ เป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาก็มี ไม่น่าปรารถนาก็มี แต่ทุก ๆ คนก็ต้องประสบมาโดยลำดับ แม้ใน

ชีวิตปัจจุบันทุก ๆ คนก็กำลังประสบอยู่ คือกำลังประสบในส่วนได้ (ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข) บ้าง ในส่วนเสีย (ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์) บ้าง ในชีวิตอนาคตก็ต้องประสบเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ทุก ๆ คนจึงยิ้มย่องผ่องใสบ้าง เศร้าหมองบ้างอยู่ตลอดไป และบางคนเมื่อได้หรือเมื่อขึ้นก็มัวเมาโลดขึ้นไปอย่างลืมตัว เมื่อเสียหรือเมื่อตกก็เหมือนตกเหว คือรู้สึกว่าตกเอาจริง ๆ ถึงตายหรือเกือบตาย

นึกถึงคนไข้ ปรอทฉูดขึ้นฉูดลง แสดงว่าไข้หนัก น่าอันตราย คนที่มีจิตใจขึ้นลงเพราะโลกธรรมก็เช่นเดียวกัน เว้นไว้แต่ผู้ที่ได้สดับธรรมของพระพุทธเจ้า และรักษาจิตใจไว้ได้ไม่ให้หวั่นไหวไปตามโลกธรรมจนเกินสมควร ถึงจะหวั่นไหวไปบ้างเหมือนอย่างเป็นไข้ธรรมดาก็ยังไม่เป็นไร

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้โลกธรรม คือเรื่องของโลกตามเป็นจริงว่าเป็นสิ่งที่พึงเกิดแก่บุคคลทุกทั่วหน้า *แม้พระอรหันต์ก็ไม่พ้นไปจากโลกธรรม* ดังเช่นพระพุทธองค์เอง บางคราวก็ถูกพวกมิจฉาทิฏฐิด่าว่ากล่าวหาต่างๆ แต่พระพุทธองค์ได้ทรงเห็นตระหนักในความเป็นจริงของโลกธรรมว่า ล้วนเป็นเรื่องที่ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา จึงไม่ทรงข้องติดอยู่ในโลกธรรมทุกอย่าง และโลกธรรมทุกอย่างก็ไม่ครอบงำพระทัยพระองค์ได้ พระอรหันต์ทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ทั้งทรงสั่งสอนให้ทุก ๆ คนทราบตระหนักว่า เรื่องทั้งหลายที่เกิดขึ้นแก่ชีวิต ทั้งที่น่าปรารถนา

และไม่น่าปรารถนาเป็นโลกธรรม ซึ่งอาจครอบงำใจของคนเขลา เพราะทำให้ฉูดขึ้นฉูดลง ผลก็คือ ต้องเสียหายเพราะโลกธรรมทั้งขึ้นทั้งลง แต่ไม่อาจครอบงำใจของผู้มีสติรู้เห็นตามเป็นจริงได้

ความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ส่วนตนและส่วนรวม ตลอดถึงที่เรียกว่าเหตุการณ์ของโลก ได้เกิดขึ้นบางทีก็รวดเร็วอย่างไม่นึก ถึงกับทำให้คนทั้งปวงพากันตะลึงงันก็มี เหตุการณ์ในวันนี้เป็นอย่างนี้ แต่วันพรุ่งนี้เล่า ยากที่จะคาดว่าจะเป็นอย่างไร วันนี้ยังอยู่ดี ๆ พรุ่งนี้มีข่าวออกมาว่าสิ้นชีพเสียแล้วก็มี เมื่อวานนี้ระเบิดกันตูมตามอยู่ วันนี้ประกาศออกไปว่าหยุดระเบิดส่วนใหญ่ก็มี วันพรุ่งนี้จะเป็นอย่างไรอีกก็ยากที่จะทราบ

ความเปลี่ยนแปลงของโลกดังนี้ ผู้ที่ศึกษาธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมไม่เห็นเป็นของแปลก ถ้าโลกจักหยุดเปลี่ยนแปลงนั่นแหละจึงจะแปลก ซึ่งไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เพราะขึ้นชื่อว่าโลกแล้วต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ที่เรียกว่า **ความเปลี่ยนแปลง** นั้น คือเหตุการณ์อย่างหนึ่งดับไป เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งก็เกิดขึ้นแทน ฉะนั้น ความเปลี่ยนแปลงก็คือ ความดับ - เกิด หรือความเกิด - ดับ ของสิ่งทั้งหลาย นี้เป็นวิบากคือเป็นผล ถ้าเป็นผลที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็มีคำเรียกว่า **ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ** ซึ่งจะยกไว้ไม่พูดถึงในที่นี้ จะพูดถึงแต่ที่เกี่ยวกับบุคคล คือที่บุคคลก่อขึ้นเอง

อันเหตุการณ์ที่คนก่อให้เกิดขึ้นนั้น นับว่าเป็น **กรรมของคน** หมายความว่า การที่คนทำขึ้น ไม่ใช่หมายความว่า กรรมเก่าอะไรที่ไม่รู้ กรรมคือการที่ทำที่รู้ ๆ อยู่นี่แหละ เมื่อก่อขึ้นด้วยกิเลส ก็เป็นเหตุทำลายล้าง แต่เมื่อก่อขึ้นด้วยธรรม ก็เป็นเหตุเกื้อกูลให้เกิดความสุข เหตุการณ์ส่วนใหญ่ของโลกนั้นมีขึ้นด้วยกิเลส หรือกรรมของคนไม่มากคนนัก แต่มีผลถึงคนทั้งปวงมากมาย

ถ้าจะถามว่า กิเลสซึ่งนับว่าอธรรมกับธรรมนั้นก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่างกันตรงกันข้าม ใคร ๆ ก็น่าจะมองเห็น แต่ไฉนจึงยังใช้กิเลสกันอยู่ ? พระพุทธศาสนา หรือศาสนาอื่น ๆ จะช่วยให้คนใช้ธรรมกันให้มากกว่านี้มิได้หรือ ?

ถ้ามีคำถามมาดังนี้ ก็น่าจะมีคำถามย้อนไปบ้างว่า เมื่อเป็นสิ่งที่น่ามองเห็นกันง่ายดังนั้น ทำไมใคร ๆ จึงไม่สนใจที่จะปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้ากันให้มากขึ้นเล่า ?

พระพุทธศาสนาพร้อมที่จะช่วยทุก ๆ คนอยู่ทุกขณะ แต่เมื่อใครปิดประตูใจไม่เปิดรับธรรม พระพุทธศาสนาก็เข้าไปช่วยไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ โลกจึงต้องปราบกันลงไปด้วยกำลังต่าง ๆ แม้ฝ่ายถูกก็ต้องใช้กำลังแก่ฝ่ายผิด นับว่าเป็นเรื่องของโลก ซึ่งมีวุ่นวาย มีสงบสลับกันไป

และมนุษย์เรานั้น แม้มีกำลังกายด้อยกว่าช้าง ม้าเป็นต้น แต่มีกำลังปัญญาสูงกว่า กำลังปัญญานี้เองที่สร้างแสนยานุภาพ

ได้ยิ่งใหญ่ ทั้งสร้างระบอบธรรมอย่างดีวิเศษขึ้นด้วย ฉะนั้น ในขณะที่มีจิตใจได้สำนึกได้สติขึ้น แม้จะหลังที่ตีกันมาพักใหญ่แล้ว ก็จะเป็นโอกาสที่มีปัญญามองเห็นธรรม และกลับมาใช้ธรรม สร้างความเจริญและความสุขกันต่อไป

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ชีวิตคืออะไร ?

อริยสัจจ์ ของพระพุทธเจ้า คือเหตุผลที่แท้จริงของชีวิต พระองค์ได้ทรงรู้เป็นอย่างดีนำหน้าคนอื่นทั้งหมดในสมัยเดียวกัน และแม้ในสมัยต่อมา ดังจะพึงเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์ได้ประสบผลต่าง ๆ ในโลก โดยมากเห็นว่าเกิดจากเทวบันดาลให้เป็นไป เช่นเมื่อฝนตกก็เข้าใจว่า มีเทวดาให้ฝน หรือมีนาคให้น้ำ เมื่อฟ้าผ่าก็มีรามสูรขว้างขวาน เมื่อคนได้ประสบผลดีผลร้าย ก็เพราะมีเทวดาคอยให้ดีให้ร้าย ตลอดจนถึงโลกทั้งหมดก็มีเทวดาสร้าง น่าจะเรียกว่าเป็น *ยุคเทวดาศาสตร์*

ครั้นถึง *สมัยวิทยาศาสตร์* ดังในบัดนี้ ก็เป็นที่เปิดเผยแล้วว่า ผลต่าง ๆ ในโลกเกิดมาจากเหตุอะไร เช่นฝนตกเพราะอะไร ฟ้าผ่าเพราะอะไร ความดำรินึกคิดและความเห็นในสมัยเทวดาศาสตร์ที่เข้าใจกันว่าถูกก็กลายเป็นผิดไป เพราะผลทั้งหลาย

เหล่านั้นเกิดจากเหตุในโลกนี้เอง ดังที่ได้ค้นพบขึ้นโดยลำดับ มิได้เกิดจากเทวดาที่ไหน แม้เหตุผลของชีวิตก็เช่นเดียวกัน คือ ผลที่เกิดแก่ชีวิตก็เกิดจากเหตุ ซึ่งมีอยู่ในชีวิตนี้ มิใช่เกิดจากเหตุข้างนอกชีวิต

พระพุทธเจ้าได้ทรงสรุปผลทั้งปวงของชีวิตลงในคำว่า **ทุกข์** คำเดียว และทรงแสดงว่า เกิดจากเหตุคือตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากของจิตใจ ซึ่งมีอยู่ในชีวิตนี้ ทุกคนพิสูจน์ดูได้ที่จิตใจของตนเอง เกิดตัณหาขึ้นเมื่อใดก็เป็นทุกข์เมื่อนั้น และข้อที่วิเศษก็คือ *ทรงพบทางดับทุกข์ของชีวิตได้อย่างเด็ดขาด* ได้ทรงปฏิบัติจนดับทุกข์ของชีวิตได้ คือทรงดับตัณหาในจิตใจของพระองค์เองได้ จึงทรงสิ้นทุกข์ทั้งหมด และได้ทรงสั่งสอนแสดงทางปฏิบัติที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ดังกล่าวไว้ คือ **มรรคมีองค์แปด** เพื่อให้คนที่ปรารถนาจะดับความทุกข์ของชีวิตปฏิบัติตาม แต่ทุก ๆ คนต้องปฏิบัติเอาด้วยตนเอง คนอื่นจะบันดาลให้ไม่ได้ ความดับทุกข์ซึ่งเป็นผลและทางปฏิบัติซึ่งเป็นเหตุก็มีอยู่ในชีวิตนี้ ฉะนั้น *เหตุผลในอริยสัจจ์จึงเป็นวิทยาศาสตร์ของชีวิต* ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ผุดขึ้นมาในยุคเทวดาศาสตร์อย่างน่าอัศจรรย์

ความรู้ของมนุษย์ยิ่งเจริญก็ยิ่งจะเห็นจริงกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งยิ่งจะสนับสนุนว่าสัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ ซึ่งประมวลกันเป็น *องค์ความรู้* ของพระพุทธเจ้านั้น ไม่

อาจที่จะปฏิวัติคือเปลี่ยนแปลงได้ทุกกาลสมัย เป็น *อกาลิโก* ไม่ประกอบด้วยกาล เพราะเป็นความจริงที่แน่แท้คงตัวตลอดไป

พระพุทธเจ้าได้ทรงมองเห็นทะลุ **มายาของโลก** เข้าไปพบสัจจะคือความจริง จึงทรงรู้ประจักษ์ **ความจริงของโลก** โดยเฉพาะคือชีวิตนี้ จึงได้ตรัสสรุปลงในทุกขสัจจะ ซึ่งหมายความว่า *มีความจริงอยู่เพียงอย่างเดียวคือทุกข์*

แต่คำว่า **ทุกข์** นี้ เมื่อใครได้ยินก็มักจะกลัว เพราะเข้าใจว่า คือความเดือดร้อนไม่สบายต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นความจริงตามความหมายสามัญ คือเป็น **สามัญสัจจะ** ส่วนที่เป็น **อริย-สัจจะ** หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีสภาพเปลี่ยนแปลงไป

ทุก ๆ อย่างมีกาลเวลา (time) แม้ตัวโลกเอง ตลอดถึงดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ เป็นต้น ก็มีกาลเวลาของตน คือต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย จนถึงจะต้องดับสูญในที่สุด พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า **กาโล ฆสติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา** กาลกินภูตะ *(คือผู้เป็นหรือสิ่งที่เป็นขึ้น Beings) ทั้งหมดกับทั้งตัวกาลเอง* นี้เป็นลักษณะของทุกข์ที่เป็นอริยสัจจะของพระพุทธเจ้า

นอกจากนี้ยังแสดงเป็น **วิภัชวาทะ** (กล่าวจำแนก) คือแสดงถึงสิ่งที่รวมและสิ่งที่แยก แสดงถึงการรวมและการแยก ยกตัวอย่างในด้านวัตถุ ทุกอย่างเป็น *สิ่งรวม (สังขาร)* ซึ่งอาจแยกออกเป็น *สิ่งแยกต่าง ๆ (ธาตุ)* ได้ คือสิ่งแยกเหล่านั้นเองมารวมกันเข้าเป็นวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง

วิทยาศาสตร์ในบัดนี้ก็แสดงเช่นนี้ เพราะได้ค้นพบสิ่งแยกย่อยออกไป จนถึง **ปรมาณู** (Atom) แม้อณูนั้นก็ยังเป็นสิ่งรวมซึ่งประกอบขึ้นด้วยสิ่งแยกต่าง ๆ อีก ทุก ๆ สิ่งนั้นก็มีลักษณะไม่อยู่นิ่ง จึงรวมอยู่ในลักษณะของทุกข์ซึ่งเป็นอริยสัจจ์ของพระพุทธเจ้า **ข้อวิเศษ คือพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จนถึงวิธีแยกจิตออกจากทุกข์** และทรงแยกออกได้จริง

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้วิธีหนึ่งว่า ให้พิจารณาแยกสิ่งทั้งปวงออกเป็นธาตุต่าง ๆ เมื่อแยกออกได้จริง ๆ ก็จะเห็นว่าไม่มีสิ่งอะไรซึ่งเป็นอย่างนั้นอย่างนี้จริง ๆ เลย เหมือนอย่างต้นไม้ซึ่งเป็นสิ่งรวมอย่างหนึ่ง เมื่อดูลงไปว่าต้นไม้อยู่ที่ไหน ดูแยกออกไป ๆ ก็จะไม่พบว่าอะไรเป็นต้นไม้ มีแต่สิ่งที่แยกทั้งนั้น ยิ่งแยกออกไปก็ยิ่งไม่พบอะไร กลายเป็นความว่าง ได้ตรัสสอนมาณพผู้หนึ่งไว้ว่า

สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราช สทา สโต

ดูก่อนโมฆราช เธอจงมีสติพิจารณาเห็นโลกเป็นของว่างทุกเมื่อเถิด

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

มนุษย์สร้างกรรม กรรมสร้างชีวิต

ทุก ๆ คนที่เกิดมา ทางร่างกายภายนอกย่อมมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เช่นที่เรียกว่า **ชนกชนนี** แปลว่า ผู้ให้เกิด แต่เมื่อแสดงทางหลักกรรมภายใน กรรมที่ทำไว้นั้นเองเป็นชนกชนนีของตน คือมีกรรมเป็นกำเนิดก่อให้เกิดขึ้นมา *ตนเองเป็นผู้สร้างกรรมของตน จึงชื่อว่าเป็นผู้สร้างตนขึ้นเอง* คือเป็นผู้สร้างชาติ อันได้แก่ ความเกิดให้แก่ตน ไม่มีใครอื่นมาเป็นผู้สร้างให้ ส่วนทางร่างกายก็สืบเชื้อสายไปตามเรื่อง

แม้การสืบพงศ์พันธุ์ต่อไปก็เช่นเดียวกัน เมื่อกล่าวทางร่างกายภายนอก บุคคลก็เป็นมารดาบิดายังบุตรธิดาให้เกิดสืบต่อไป ส่วนในทางหลักกรรมภายใน กรรมนั้นเองเป็นเผ่าพันธุ์ซึ่งบุคคลจะต้องเป็นผู้สืบต่อไป จึงเท่ากับว่า *ตนเองนั้นแหละเป็นพ่อแม่ของตนเอง และตนเองนั้นแหละเป็นลูกของตนเอง*

สืบต่อไปเป็นบุคคลเดียวนั้นเองตลอดสาย เพราะมีกรรมเป็นผู้อำนวยให้เป็นไปเป็นช่วง ๆ และช่วงไหนจะสมมติเรียกว่าอะไรเป็นการเปรียบเทียบ ก็สุดแต่จะว่า

รวมความว่า *ทุก ๆ คนต้องพึ่งพาอาศัยกรรมเป็นไปทั้งนั้น ทั้งกรรมดีทั้งกรรมชั่ว* พึ่งกรรมดีให้พาไป คือกรรมดีนำให้ได้รับความสุขต่าง ๆ พึ่งกรรมชั่วให้พาไป คือกรรมชั่วนำให้ประสบความทุกข์ต่าง ๆ ในภายนอกอาจต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลเป็นต้น แต่ในภายในต้องอาศัยกรรม ยืน เดิน นั่ง นอน อยู่กับกรรม ดังจะพึงเห็นได้ว่า กรรมนั้นเองทำให้บุคคลมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ในฝ่ายชั่ว เช่นเรียกว่าโจร เพราะโจรกรรม เรียกว่าคนชั่วต่าง ๆ ก็เพราะกรรมชั่วต่าง ๆ ในฝ่ายดี เช่นเรียกว่าคนดีเพราะบุญกรรม ในฝ่ายที่เป็นกลาง ๆ เกี่ยวแก่อาชีพต่าง ๆ เช่นเรียกว่าแพทย์ ก็เพราะเวชกรรม เรียกว่าพ่อค้า ก็เพราะพาณิชยกรรม เรียกว่าชาวนา ก็เพราะกสิกรรม บุคคลทุกจำพวกเหล่านี้จะไปในที่ไหน อยู่ในอิริยาบถอะไร ก็คงเรียกชื่ออย่างนั้นจึงเกาะไปกับกรรมดีบ้าง ชั่วบ้าง และได้รับผลของกรรมนั้นอยู่เสมอ ดังที่ท่านสอนให้พิจารณาเนือง ๆ ว่า *เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นทายาทรับผลของกรรมนั้น*

ทางพระพุทธศาสนาสอนให้ทุก ๆ คนพิจารณาให้ทราบหลักกรรมดังกล่าวเนือง ๆ เพื่อเป็นผู้ไม่ประมาท พยายามละกรรมที่ชั่ว ประกอบแต่กรรมที่ดี เพราะทุก ๆ คนสามารถละ

กรรมที่ชั่ว ประกอบกรรมที่ดีได้ การที่ยังปฏิบัติดังกล่าวไม่ได้ ก็เพราะยังประมาท มิได้พิจารณาให้รู้ตระหนักในหลักธรรม และไม่เชื่อกรรม ไม่เชื่อผลของกรรม ไม่เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ต่อเมื่อเป็นผู้ไม่ประมาท และมีศรัทธาความเชื่อดังกล่าว จึงจะละกรรมชั่ว ทำกรรมดีได้ตามสมควร

พระพุทธเจ้าได้ทรงทราบว่า *สัตว์เป็นไปตามกรรม* คือ ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายจุติอยู่ อุปบัติอยู่ เข้าถึงผลต่าง ๆ กัน ตามกรรม ด้วยจักษุอันเป็นทิพย์ หมดจด ล่วงของมนุษย์ ว่า สัตว์ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ด่าว่าพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ยึดถือกรรมของมิจฉาทิฏฐิ สัตว์เหล่านั้น กายแตกทำลายตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นิรยะ ส่วนสัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ด่าว่าพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ สมาทานกรรมของสัมมาทิฏฐิ สัตว์เหล่านั้น กายแตกทำลายตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

แสดงว่าพระตถาคตเจ้าได้ทรงมีพระญาณ เห็นสัตว์ทั้งหลายจุติคือเคลื่อนจากภพชาติหนึ่ง ๆ อุปบัติคือเข้าถึงภพชาติหนึ่ง ๆ ต่าง ๆ กัน คือเลว ได้แก่ มีชาติตระกูล โภคะ สติปัญญา เป็นต้น ต่ำทราม ดีก็ตรงกันข้าม มีวรรณะดี ได้แก่ มีวรรณะดี ผิวพรรณที่น่าปรารถนาพอใจ มีวรรณะชั่ว ก็ตรงกันข้าม เป็นสุคตะ ไปดี ได้แก่ มั่งมีทรัพย์มาก เป็นทุคตะไปชั่ว ได้แก่ ขัดสนจนทรัพย์ ต่าง ๆ กันตามกรรมที่ตนเองได้ทำไว้

ความเคลื่อน เรียกตามศัพท์ว่า **จุติ** ความเข้าถึง เรียกตามศัพท์ว่า **อุปบัติ** ใช้แทนคำว่า **ตาย เกิด** ทุก ๆ คนซึ่งยังต้องตายเกิด เรียกว่า **สัตว์** แปลว่า *ผู้ข้อง ผู้ติด* เพราะยังไม่หลุดไปจากวัฏฏะ คือวนเวียนเกิดเวียนตาย

เมื่อสัตว์ตาย *ร่างกายเป็นผู้ตาย แต่สัตว์เป็นผู้จุติ* คือเคลื่อนออกไปจากร่างกายที่ตายนั้น ไปอุปบัติคือเข้าถึงร่างกายใหม่ ความก่อเกิดแห่งร่างกายใหม่ เรียกว่า **เกิด** ฉะนั้น *ตายเกิดจึงเป็นคำที่ใช้สำหรับร่างกาย* และความเกิดของร่างกายนี้เองต้องมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เป็นไปตามพงศ์พันธุ์ และตามธรรมดาของกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ ตลอดไปจนตาย

ส่วนความอุปบัติ จนถึงจุติของสัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นแดนเกิด *กรรมจึงเป็นชนกชนนีของสัตว์ทั้งหลาย* เมื่อพูดโดยฐานเป็นการก (ผู้ทำ) ก็ต้องว่า *สัตว์นั้นเองเป็นชนกชนนีของตัวเอง* ทั้งจะต้องเป็นบุตรธิดาของตนเองสืบ ๆ ต่อไปดังกล่าวแล้ว

พิจารณาดูที่ตนเองในบัดนี้ จะเห็นว่า *กายของเรามีอยู่ส่วนหนึ่ง* ตัวของเรามีอยู่ส่วนหนึ่ง กายของเรามีความเป็นไปในทางหนึ่ง ตัวของเราอีกทางหนึ่ง ความเป็นไปของกาย เช่นต้องบริโภค ต้องถ่าย ต้องเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ความเป็นไปของตัวเราเกี่ยวแก่จิตใจ ต้องเล่าเรียนศึกษา ต้องทำงาน ไม่ค่อยจะรู้สึกว่าแก่ว่าตาย เพราะมักจะประมาทเหมือนไม่แก่ไม่ตาย และไม่ค่อยจะยอมรับรู้ความแก่ของร่างกาย เข้า

คำว่า ร่างกายจะแก่ก็แก่ไป แต่ใจไม่แก่

รวมความแล้ว ความเป็นไปของตัวเรา ในปัจจุบันเกี่ยวกับกรรมคือเจตนาของเราเอง *เจตนากรรมนี้เป็นผู้บังคับบัญชาตัวเราให้ทำอย่างไร* เพราะเมื่อมีเจตนาแล้ว จึงทำกายกรรม วจีกรรม มโนกรรมต่าง ๆ ทั้งในทางดี ทั้งในทางชั่ว

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ความอับ ความสว่างของชีวิต

อันความดีและความชั่วนี้ มีลักษณะพร้อมทั้งผลต่างกัน เมื่อเป็นความดีจริง ถึงใครจะพยายามเปลี่ยนแปลงให้เป็นความชั่ว ก็ไม่อาจทำได้ คงเป็นความดีอยู่นั่นเอง แม้ความชั่วก็เหมือนกัน เมื่อเป็นความชั่วจริง ก็คงเป็นความชั่วอยู่นั่นเอง ไม่มีใครสามารถจะกลับกลายให้เป็นความดีไปได้ ส่วนความอ้างเอาเอง และความเข้าใจของคน ก็เป็นเพียงความอ้างเอาหรือความเข้าใจเท่านั้น แม้จะทำให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งได้บ้าง เช่นการใส่ความ การยกยอโดยไม่เป็นจริง ก็ไม่ใช่ผลของความดีหรือความชั่วนั้นโดยตรง

ผลของความดีหรือความชั่วนั้น จะต้องมาถึงในเมื่อถึงโอกาส เพราะการให้ผลของความดีหรือความชั่วก็มีเวลาเหมือนวันคืน เมื่อยังเป็นเวลากลางวัน จะเร่งให้เป็นกลางคืนสักเท่าไร ก็คง

เป็นไปไม่ได้ จนกว่าจะถึงเวลาสิ้นวัน เวลากลางคืนก็มาถึงเข้าเอง แม้ในเวลากลางคืนก็เหมือนกัน จะเร่งให้เป็นกลางวันสักเท่าไรก็เป็นไม่ได้ จนกว่าจะสิ้นคืน แล้วกลางวันก็เริ่มขึ้นเอง เวลาที่ความดีให้ผลเหมือนกลางวัน เวลาที่ความชั่วให้ผลเหมือนกลาคืน

ฉะนั้น บุคคลในโลกนี้ เมื่ออยู่ในระยะกาลที่ความดีให้ผล ก็มีชีวิตสว่างไสวรุ่งเรือง แม้จะทำความชั่วในระหว่างนั้น ก็ยังสว่างไสวอยู่ก่อน จนกว่าจะถึงกาลของความชั่วให้ผล แต่เมื่ออยู่ในระยะกาลที่ความชั่วให้ผล ชีวิตก็อับแสงเศร้าหมอง ถึงจะทำความดีในระหว่างนั้น ก็ยังอับแสงต่อไป จนกว่าจะถึงกาลแห่งความดีให้ผล

เหตุฉะนี้ บุคคลบางคนหรือบางพวก ผู้ไม่มีศรัทธาในกรรมหรือผลของกรรม จึงมักมีความเห็นเลื่อนลอยไปตามผลต่าง ๆ ที่เห็นจำเพาะหน้า เห็นอย่างไรก็พูดอย่างนั้น เป็นต้นว่า เห็นบางคนทำดีและได้รับผลดี ก็พูดว่าทำดีได้ดี เห็นบางคนทำชั่ว แต่ได้รับผลดี ก็พูดว่าทำชั่วได้ดี เห็นบางคนทำชั่วและได้รับผลชั่ว ก็พูดว่าทำชั่วได้ชั่ว เห็นบางคนทำดี แต่ได้รับผลชั่ว ก็พูดว่าทำดีได้ชั่ว คนมิใช่น้อยพูดเลื่อนลอยไปตามที่ได้เห็นจำเพาะหน้าอย่างนี้ เพราะไม่ทราบหรือไม่เชื่อในกฎของกรรมอันเกี่ยวกับกาลกำหนดเหมือนอย่างวันคืนดังกล่าว ฉะนั้น เมื่อมีความรู้หรือความเชื่อในกฎของกรรม ก็จักกล่าวอย่างแน่นอนไม่เลื่อนลอยว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ความดีความชั่ว มีความคงตัวตามประเภทของตนดังกล่าว จึงเรียกว่าธรรม เพราะ **ธรรม** แปลว่า *สภาพที่ทรงอยู่หรือทรงไว้* และความดีที่ทรงตัวเป็นความดีไม่กลับกลายเป็นความชั่ว จึงเรียกว่า **กุศลธรรม** หรือ **ธรรม** เฉย ๆ ส่วนความชั่วก็ทรงตัวเป็นความชั่ว ไม่กลับกลายเป็นความดี จึงเรียกว่า **อกุศลธรรม** หรือ **อธรรม** สมตามพระพุทธภาษิตตรัสแสดงผลที่ไม่เสมอกันไว้ แปลความว่า "ธรรมและอธรรมหามีวิบากคือผลเสมอกันไม่ อธรรมย่อมนำไปสู่นิรยะ ส่วนธรรมย่อมนำให้ถึงสุคติ"

ชีวิตของทุกคนเกี่ยวข้องกับธรรม ทั้งที่เป็นกรรมเก่า ทั้งที่เป็นกรรมใหม่ จะกล่าวว่า *ชีวิตเป็นผลของกรรม* ก็ได้

คำว่า **กรรมเก่า กรรมใหม่** นี้ อธิบายได้หลายระยะ เช่น ระยะไกล กรรมที่ทำแล้วในอดีตชาติ เรียกว่า **กรรมเก่า** กรรมที่ทำแล้วในปัจจุบันชาติ เรียกว่า **กรรมใหม่** อธิบายอย่างนี้อาจจะไกลมากไป จนคนที่ไม่เชื่ออดีตชาติเกิดความคลางแคลงไม่เชื่อ จึงเปลี่ยนมาอธิบายระยะใกล้ว่า ในปัจจุบันชาตินี้แหละ กรรมที่ทำไปแล้วตั้งแต่เกิดมาเป็น **กรรมเก่า** ส่วนกรรมที่เพิ่งทำเสร็จลงไปใหม่ ๆ เป็น **กรรมใหม่** แม้กรรมที่กำลังทำหรือที่จะทำก็เป็นกรรมใหม่ *ความมีชีวิตดีหรือชั่วย่อมขึ้นอยู่แก่กรรมที่ทำแล้วนี้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ความขึ้นหรือลงแห่งชีวิตย่อมแล้วแต่กรรม*

แต่ก็อาจจะกล่าวว่า ย่อมแล้วแต่บุคคลด้วย เพราะบุคคลเป็นผู้ทำกรรม เป็นเจ้าของกรรม สามารถที่จะละอกุศลกรรม

ด้วยกุศลกรรมได้ คือสร้างกุศลกรรมขึ้นอยู่เสมอ เมื่อกุศลกรรมมีกำลังแรงกว่า อกุศลกรรมจะตามไม่ทันหรือจะเป็นอโหสิกรรมไป

แต่ในการสร้างกุศลกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่แก่จิตใจเป็นประการสำคัญ คือจะต้องมีจิตใจประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ ตั้งต้นแต่เห็นว่าอะไรเป็นบาปอกุศล อะไรเป็นบุญกุศล ตลอดถึงเห็นในเหตุผลแห่งทุกข์และความดับทุกข์ตามเป็นจริง ความเห็นชอบดังนี้ จะมีขึ้นก็ต้องอาศัยวิชาที่แปลว่าความรู้

อันคำที่หมายถึงความรู้มีอยู่หลายคำ เช่น **วิชา ปัญญา ญาณ** เฉพาะคำว่า **วิชา** หมายถึงความรู้ดังกล่าวก็ได้ หมายถึงวิชาที่เรียนรู้ ดังที่พูดกันว่า เรียนวิชานั้นวิชานี้ก็ได้ ในที่นี้ หมายถึงรวม ๆ กันไป จะเป็นความรู้โดยตรงก็ได้ จะเป็นความรู้ ที่เรียน ดังที่เรียกว่า เรียนวิชาก็ได้ เมื่อหมายถึง *ตัวความรู้โดยตรงก็เป็นอย่างเดียวกับปัญญา*

วิชาเป็นองค์ประกอบสำคัญแห่งชีวิตอีกข้อหนึ่ง และเมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่า *กรรมทุก ๆ อย่างย่อมต้องอาศัยวิชา* ถ้าขาดวิชาเสีย จะทำกรรมอะไรหาได้ไม่ คือจะต้องมีวิชาความรู้จึงจะทำอะไรได้ ทุกคนจึงต้องเรียนวิชาสำหรับใช้ในการประกอบกรรมตามที่ประสงค์ เช่นผู้ที่ประสงค์จะประกอบกสิกรรม ก็ต้องเรียนวิชาทางกสิกรรม จะประกอบอาชีพทางตุลาการหรือ

ทนายความ ก็ต้องเรียนวิชากฎหมาย ดังนี้เป็นต้น นี้เป็นวิชาความรู้ทั่วไป

วิชาอีกอย่างหนึ่ง คือวิชาที่จะทำให้เป็นสัมมาทิฏฐิดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้ละอกุศลกรรมด้วยกุศลกรรม และที่จะเป็นเหตุให้ละความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางใจได้ *วิชาละอกุศลกรรมและวิชาละความทุกข์ใจนี้ เป็นวิชาสำคัญที่จะต้องเรียนให้รู้และเป็นวิชาของพระพุทธเจ้าโดยตรง* ถึงจะรู้วิชาอื่นท่วมท้น แต่ขาดวิชาหลังนี้ ก็จะรักษาตัวรอดได้โดยยาก

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

สิ่งที่ควรรู้

ข้อควรกำหนดรู้ไว้ก่อนอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ฐานะคือข้อที่เป็นได้ และอฐานะคือข้อที่เป็นไม่ได้ เพื่อจะได้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นไปได้เท่านั้น ส่วนสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ถึงใครจะพยายามให้เป็นไปได้สักเท่าไรก็ไม่สำเร็จ เป็นต้นว่า ผลของกรรมย่อมเกิดขึ้นตามควรแก่กรรม คือผลดีเผล็ดจากกรรมดี ผลชั่วเผล็ดจากกรรมชั่ว ย่อมเป็นได้ดังนี้ ถ้าจะให้สับสนกัน ย่อมเป็นไปไม่ได้ ผลดีนั้น เป็นต้นว่า ภูมิที่ดี เป็นสุขต่าง ๆ ผลชั่วนั้น เป็นต้นว่า ภูมิที่ชั่ว เป็นทุกข์ต่าง ๆ ทางไปสู่ภูมิเหล่านี้ก็คือ กรรมนั่นเอง และสัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบกรรม ทำทางไปสู่ภูมิต่าง ๆ ย่อมมีกายและจิตใจประกอบกันเป็นสัตว์บุคคล กายนั้นประกอบด้วยธาตุต่าง ๆ จิตใจก็มีอัธยาต่าง ๆ กัน ทั้งดีเลวเป็นต้น ที่เรียกว่าอินทรีย์ ของบางคนก็หย่อน บางคนก็ยิ่ง อัธยาศัยที่ยิ่ง

นั้น เกิดจากประกอบธรรมปฏิบัติ มีสมาธิ เป็นต้น

การบำเพ็ญธรรมปฏิบัตินั้น ก็มีเศร้าหมองบ้าง ผุดผ่องบ้าง แล้วแต่จะปฏิบัติผิดหรือถูกวิธี แต่เมื่อปฏิบัติให้ถูกวิธีจนได้ฌานซึ่งเป็นสมาธิอย่างสูง และญาณซึ่งเป็นปัญญาอย่างสูง ก็อาจกำหนดระลึกนิวาส คือที่อาศัยในหนหลังได้ กำหนดรู้ความเคลื่อนและเข้าถึงชาติภพหรือภูมิต่าง ๆ กันโดยกรรมได้ จนถึงรู้จักทำอาสวะให้สิ้นไปในที่สุด

สำหรับในชั้นสามัญ ท่านก็สอนให้ *อยากทำความดีไว้ยึดถือความดีไว้* สั่งสมให้เป็นบารมีอยู่ในจิต เพื่อต่อสู้กับอาสวะอันเป็นฝ่ายชั่วอันเก็บไว้ จะปล่อยทิ้งความดีเสียมิได้

แต่ความอยากดีนั้น ถ้ามากเกินไปก็เป็นทุกข์เดือดร้อน จำจะต้องระงับเสีย เช่นเดียวกับสงบระงับความอยากชั่ว ท่านจึงสอนให้บำเพ็ญสมาธิ คือทำใจให้ตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว จนจิตสงบจากความฟุ้งซ่าน และให้บำเพ็ญปัญญา คือทำความรู้จริงให้เกิดขึ้น จนรู้จักอาสวะ และทำอาสวะให้สิ้น

อัธยาศัย คือภาวะที่อาศัยอยู่กับจิตใจ ดึงจิตใจให้เกิดความมุ่ง หรือน้อมจิตใจไปให้เกิดเจตนากรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถ้ามีอัธยาศัยประกอบด้วยโทสะ พยาบาท ย่อมดึงจิตใจให้เกิดความมุ่ง หรือน้อมจิตใจไปให้เกิดเจตนากรรม คือมุ่งก่อทุกข์โทษแก่ผู้อื่น ถ้ามีอัธยาศัยประกอบด้วยเมตตากรุณา ย่อมดึงจิตใจให้มุ่งก่อเกื้อสุขประโยชน์แก่ผู้อื่น อัธยาศัยโดยย่อจึง

มี ๒ คืออัธยาศัยเลว กับอัธยาศัยดี เหตุที่อุดหนุนให้เกิดอัธยาศัย คือนิสัย อุปนิสัย

นิสัย คือที่เข้าอาศัยของจิตใจ ในฐานเป็นพื้นเพ และเป็นเหตุอุปการะ มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วเหมือนอัธยาศัย เพราะจิตต้องเป็นนิสิต คือผู้อาศัยอยู่ในนิสัย คือที่อาศัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าอาศัยอยู่กับกิเลส เช่นอาศัยตัณหา อาศัยมานะ อาศัยทิฏฐิ เรียกว่า มีตัณหานิสัย มานนิสัย ทิฏฐินิสัย ถ้าอาศัยคุณ-ธรรม คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา เรียกว่ามีศรัทธานิสัย หิรินิสัย โอตตัปปนิสัย วิริยนิสัย ปัญญานิสัย ฉะนั้น คนจะทำอะไรจึงสุดแต่นิสัย ถ้านิสัยเป็นส่วนชั่วก็ทำชั่ว นิสัยเป็นส่วนดีก็ทำดี แต่นิสัยแสดงออกเป็นอัธยาศัย คือทำให้เกิดความมุ่งหรือน้อมไปของจิตใจก่อนแล้ว จึงเกิดเป็นเจตนากรรม ทำชั่วหรือดี ดังกล่าว

อุปนิสัย คือที่อยู่พำนักอาศัยของจิตใจ มีอธิบาย ๒ อย่าง อย่างหนึ่งว่า นิสัยที่แรงกว่าปกติ เรียกว่าอุปนิสัย เทียบอย่างคำว่า บารมีและอุปบารมี อีกอย่างหนึ่งว่า นิสัยชนิดที่เป็นรอง เรียกว่าอุปนิสัย เทียบอย่างคำว่า ราชา อุปราชา อุปนิสัยในความหมายหลังนี้ หมายถึงนิสัยที่อบรมเพิ่มเติมเข้าใหม่ เช่นอบรมสติปัญญาพิจารณาในการซ่องเสพ ในการอดกลั้น ในการละเว้น ในการบรรเทาถอน เป็นต้น หรือเช่นอบรมในบุญกุศล คือ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ทำสมาธิและปัญญาให้เกิด

เรียกว่าทานูปนิสัย สีลูปนิสัย ภาวนูปนิสัย

การอบรมจนเป็นนิสัย อุปนิสัย จำต้องอบรมบ่อย ๆ จนอยู่ตัว เหมือนอย่างกระดาษที่ม้วนจนอยู่ตัว จับคลี่ออก ปล่อยมือก็ม้วนกลับเข้าไปเอง ความอยู่ตัวนี้ เรียกว่า *วาสนา* มีทั้งทางชั่วและทางดีเช่นเดียวกัน

การอบรมจนเป็นวาสนา เป็นนิสัย อุปนิสัย แสดงออกเป็นอัธยาศัย แล้วแสดงออกเป็นเจตนากรรมดังกล่าวมานี้ อาศัยเสวนาการซ่องเสพบ่อย ๆ เป็นสำคัญ ฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสไว้ในมงคลสูตร เป็นข้อต้นว่า **“อเสวนา จ พาลานํ** *การไม่ซ่องเสพ คบหาคนพาล* **ปณฺฑิตานญฺจ** *เสวนา การซ่องเสพคบหาบัณฑิต”*

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **“ยํ เว เสวติ ตาทิโส** *คบคนใดย่อมเป็นเช่นคนนั้น”* การที่จะเป็นเช่นคนที่ตนคบ หมายถึงคบหากัน (เสวนา) จนเกิดความคุ้นเคยอยู่ตัว เกิดมีนิสัย อุปนิสัยและอัธยาศัยคล้ายคลึงเป็นอย่างเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ คนที่มีอัธยาศัยเช่นใด ก็ย่อมเสวนาคบหากันกับคนที่มีอัธยาศัยเช่นนั้น คนที่มีอัธยาศัยเลวก็เข้าพวกคนเลว คนที่มีอัธยาศัยดีก็เข้าพวกคนดี ดังที่ปรากฏในพระญาณของพระตถาคตเจ้า ข้อนี้เป็นความจริงที่มีอยู่ทุกกาลสมัย บัดนี้มักพูดอ้างว่า สิ่งแวดล้อม แต่อ้างว่า เสวนา ตรงกว่า

อนึ่ง อัธยาศัยทำให้เกิดอำนาจ สามารถที่จะทำได้เพียง

เท่าอัธยาศัย : อัธยาศัยอ่อนก็ดึงใจน้อมใจอย่างอ่อน อัธยาศัยแรงก็ดึงใจน้อมใจได้อย่างแรง ดังที่พระอาจารย์แสดงว่า "อัธยาศัยที่กว้างหรือไม่กว้าง ชื่อว่าอำนาจหรือความสามารถของทายกคือผู้ให้" อธิบายว่า มีอัธยาศัยในทานเท่าใด ก็มีอำนาจสามารถจะให้ได้เท่านั้น ไม่อาจจะให้ทานเกินอัธยาศัย แม้อัธยาศัยในทางอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

อัธยาศัยทำให้เกิดอำนาจทางใจดังกล่าวจึงฝืนได้ยาก ผู้ปกครอง เช่น มารดาบิดา ย่อมอำนวยตามอัธยาศัยของบุตรธิดาที่เป็นไปในทางดี ดังเช่นมารดาบิดาของบัณฑิตสามเณรอนุญาตให้สามเณรนั้น บรรพชา ด้วยคิดว่าจักไม่ทำลายอัธยาศัยของบุตร มารดาบิดาทั่วไปก็เหมือนกัน ย่อมอำนวยตามอัธยาศัยของบุตรธิดาในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาและการงานเป็นต้น

แต่ข้อสำคัญต้องสังเกตให้ทราบ เพราะอัธยาศัยหลายอย่างซ่อนเร้นอยู่ไม่แสดงออกมา ถ้าไม่ทราบ อำนวยให้เป็นไปผิดอัธยาศัย ก็จะไม่สำเร็จประโยชน์ ดังเช่นพระมหาปันถกบอกกัมมัฏฐานแก่พระจูฬปันถกผู้น้องชาย ไม่ต้องด้วยอัธยาศัยของจูฬปันถก จึงไม่สำเร็จประโยชน์ แต่พระบรมศาสดาได้ทรงทราบทรงบอกบทที่ถูกกับอัธยาศัย พระจูฬปันถกจึงปฏิบัติสำเร็จผล

อนึ่ง ผู้ที่รู้อัธยาศัย ถ้ามุ่งร้าย ก็อาจอาศัยอัธยาศัยของผู้นั้นหนุนให้ปฏิบัติผิดทางได้ ดังเช่นอาจารย์ของอหิงสกมานพ

รู้ว่าอหิงสกมานพมีอัธยาศัยรักการศึกษาอย่างยิ่ง จึงหลอกอหิงสกมาณพให้ไปตัดนิ้วมนุษย์มาให้ได้ครบพันคน จึงจะประสาธน์ความสำเร็จวิชาให้ อหิงสกมาณพจึงเป็นองคุลิมาลโจรไปด้วยอัธยาศัยที่รักจะได้วิชา มิใช่ด้วยอัธยาศัยในปาณาติบาต พระบรมศาสดาได้ทรงทราบอัธยาศัยที่แท้จริงนี้ จึงได้เสด็จไปโปรด ตรัสพระวาจาสะกิดใจแก่องคุลิมาลผู้วิ่งไล่ตามพระองค์พลางร้องให้พระองค์หยุด พระองค์ตรัสว่า พระองค์หยุดแล้วองคุลิมาลต่างหากยังไม่หยุดองคุลิมาลจึงได้คิดเพราะเป็นนักศึกษาเลิกเป็นโจรฆ่าคนได้ทันที

อินทรีย์ ได้แก่ ภูมิธรรมที่ครองความเป็นใหญ่อยู่ในใจ คือ ศรัทธา ความเชื่อ วิริยะ ความเพียร สติ ความระลึกได้ สมาธิ ความตั้งใจแน่วแน่ ปัญญา ความรู้ หมายถึงศรัทธาเป็นต้น ที่เข้มแข็ง อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ บางคนก็มีอ่อน บางคนก็มีแก่กล้า

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ชีวิตต้องพึ่งตนเอง

ถ้าจะมีปัญหาว่า พระพุทธศาสนาสอนให้พึ่งใคร คือพึ่งตนเองหรือพึ่งผู้อื่น อาจตอบได้ว่า ในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมสอนให้เกื้อกูลกันและกัน สอนให้เป็นมิตรกัน ไม่ให้เป็นศัตรูกัน เพราะคนที่อยู่ร่วมกัน จำต้องพึ่งพาอาศัยกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เช่นคนจนต้องอาศัยกำลังทรัพย์ของคนมี ส่วนคนมีก็ต้องอาศัยกำลังแรงงานของคนจน คนโง่ต้องอาศัยปัญญาคนฉลาด ส่วนคนฉลาดต้องอาศัยกำลังกายของคนโง่ ชาวนาต้องอาศัยได้ผลไม้ของชาวสวน ส่วนชาวสวนต้องอาศัยข้าวของชาวนา

แต่ทุก ๆ คนจะมุ่งอาศัยคนอื่นแต่ฝ่ายเดียวหาได้ไม่ ตนเองจะต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งอาศัยของคนอื่นได้ด้วย และคนที่จะทำตนเช่นนั้นได้ ก็จะต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ก่อน

เช่นคนหนึ่งหกล้ม อีกคนหนึ่งจะช่วยอุ้มขึ้นมา คนที่จะช่วยนั้นต้องยืนตั้งหลักของตนเองให้ดีก่อน จึงจะก้มลงไปอุ้มคนที่ล้มขึ้นมาได้โดยที่ตนเองไม่หกล้มไปด้วย ไม่เช่นนั้นก็จะหกล้มไปด้วยกันทั้งคู่ หรือเช่นชาวนาจะต้องทำนาให้ได้ข้าวของตน จึงจะพึ่งชาวสวนได้ด้วยการแลกเปลี่ยนกัน

ฉะนั้น ทุก ๆ คนจึงต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนว่า *"ตนแลเป็นที่พึ่งของตน"* ทั้งควรจะทราบด้วยว่า อันคนที่มีตนเป็นที่พึ่งของตนได้นั้น จะต้องมีสิ่งที่จะเป็นที่พึ่งได้อยู่ในตนหรือเป็นของตน เช่นมีวิชา มีการงาน มีทรัพย์ มียศ ตลอดถึงมีคุณงามความดีเป็นที่นับถือ จะต้องมีเพียงพอที่จะเลี้ยงตน อุดหนุนตนให้มีความสุขความเจริญ ที่จะป้องกันตนให้พ้นอันตราย

การแสวงหาวิชาและทรัพย์เป็นต้นนั้น ตลอดถึงการผูกมิตรกับผู้ที่ควรเป็นมิตรทั้งหลายเพื่อผลดังกล่าว หาชื่อว่าเป็นการพึ่งผู้อื่นไม่ แต่เป็นการสร้างตนเองให้พร้อมที่จะให้เป็นที่พึ่งของตนได้นั่นเอง เหมือนอย่างผู้นับถือพระพุทธศาสนา ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะคือที่พึ่ง หรือพูดง่าย ๆ ว่าพึ่งพระรัตนตรัย ก็เพื่อทำตนเองให้มีที่พึ่งที่จะสร้างตนเองให้เป็นที่พึ่งของตนได้ หรือเหมือนอย่างบุตรธิดาพึ่งมารดาบิดา ศิษย์พึ่งครู ก็เพื่อที่จะสร้างตนเองให้ใหญ่กล้า สามารถที่จะเป็นที่พึ่งของตนเองได้ต่อไป

การสร้างตนเองให้เป็นที่พึ่งของตนได้ ทั้งในทางสามารถป้องกันอันตรายและในทางดำรงตนให้เจริญ จึงเป็นหลักสำคัญ และในขณะเดียวกันก็ยังต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ในสังคมโลก คนเราต้องเข้าอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่งในโลก ตามระบอบธรรมที่นับถือ เช่นคนนับถือธรรมของพระพุทธเจ้า ก็เข้าสังคมแห่งพุทธศาสนิกชน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ในที่หนึ่ง มีความว่า *"ท่านทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง"* ถือเอาความได้ว่า อันผู้ที่จะมีตนเป็นที่พึ่งได้ก็คือ คนที่มีธรรม เช่นธรรมเป็นที่พึ่ง ๑๐ ประการ มีศีล เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นคำสอนที่บริสุทธิ์ เพื่อความประพฤติที่บริสุทธิ์ของทุกคน ไม่ใช่สำหรับใครจะยกไปอ้างเพื่อเหตุผลอย่างอื่นทางอื่น

ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ว่า *ตนเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้* และได้ตรัสว่า *คนไม่ควรให้ตน คือไม่ควรมอบตนให้แก่ใคร ควรรักษาตนไว้ให้ดี* แสดงว่าพระองค์ทรงสอนให้ทุก ๆ คน **นับถือตนเอง**

ได้มีผู้สงสัยว่า ตรัสสอนไว้ดังนี้ จะไม่ค้านกับไตรสรณคมน์หรือ เพราะตามหลักนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง มีคำสวดปฏิเสธและรับรองทีละวัตถุว่าไม่มีที่พึ่งอื่น พระพุทธเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่พึ่งอื่น พระธรรมเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่พึ่งอื่น พระสงฆ์เป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่มีที่

พึ่งอื่น ตามคำสวดนี้ เมื่อฟังเผิน ๆ ก็ดูค้านกันเองอีก แต่ทั้งหมดนี้ไม่ค้านกันเลย

จะว่าถึงวัตถุทั้งสามก่อน แม้จะต่างกันโดยวัตถุว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเนื้อความ เพราะทั้งสามพรากจากกันไม่ได้ คือพระพุทธตรัสรู้พระธรรม พระธรรมอันพระสงฆ์ทรงรักษาไว้ พระสงฆ์ก็เป็นสาวกของพระพุทธ จึงเนื่องเป็นอันเดียวกัน เหมือนอย่างไม้สามอันตั้งพิงกันอยู่ ฉะนั้น เมื่อถึงวัตถุหนึ่งเป็นที่พึ่ง ก็เป็นอันได้ถึงทั้งสามวัตถุ

อีกนัยหนึ่ง พระพุทธเป็นที่พึ่งเอกอุ พระธรรม พระสงฆ์ก็เหมือนกัน ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละวัตถุ

อีกนัยหนึ่ง คำสวดนั้นเป็นสำนวนความง่าย ๆ ว่า ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระพุทธ ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระธรรม ไม่มีที่พึ่งอื่นนอกจากพระสงฆ์ คือนอกจากทั้งสามนี้ก็ไม่มีที่พึ่งอื่นอีก

คราวนี้จึงถึงปัญหาว่า จะแย้งกับข้อที่สอนให้มีตนเป็นที่พึ่ง อันที่จริงที่พึ่งคือวัตถุสาม ใช้คำว่า **สรณะ** ที่พึ่งคือตน ใช้คำว่า **นาถะ** แต่จะไม่วิจารณ์คำจากบาลี

คำสอนนี้ไม่ค้านกัน แต่สอดคล้องกันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าจะเทียบการดำเนินชีวิตกับการเดินทาง ก็กล่าวได้ว่า พึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้บอกทาง พึ่งพระธรรมเป็นทาง พึ่งพระสงฆ์เป็นผู้บอกต่อ ๆ มา และพึ่งตนเป็นผู้เดินทางเอง ตนคือตัวเราเองของทุก ๆ

คนเป็นสิ่งที่ทิ้งไม่ได้ ต้องพึ่งตัวเองตั้งแต่เกิดมา

คิดดูสักนิดหนึ่งที่ว่าเด็ก ๆ พึ่งตนเองไม่ได้ พ่อแม่ต้องอุปการะทุกอย่างก็เป็นความจริง แต่เด็กก็ต้องพึ่งตนเองในส่วนสำคัญ ตัวอย่างผู้อุปการะให้อาหาร ก็ให้ได้อย่างมากเพียงป้อนเข้าปาก เด็กต้องเคี้ยวกลืนอาหารเอง ร่างกายก็ต้องรับย่อย ในการเคี้ยวกลืนอาหาร เป็นต้นนี้ เด็กต้องพึ่งตนเอง คือตนเองต้องทำ ในการเรียนก็เหมือนกัน เด็กต้องพึ่งผู้ปกครองเกี่ยวกับฝากโรงเรียนค่าเล่าเรียน เป็นต้น แต่เด็กต้องเรียนเอง จะไปพึ่งพ่อแม่หรือใคร ๆ ให้ช่วยเรียนให้ เพื่อให้ตนรู้โดยไม่ต้องเรียนหาได้ไม่ ในการเรียนที่จะให้มีความรู้เกิดขึ้นแก่ตนนี้ ต้องพึ่งตนเอง คืออาศัยกำลังร่างกาย กำลังสติปัญญาของตนเล่าเรียนไป *นี่แหละเรียกว่าพึ่งตน*

แต่ไฉนจะพึ่งตัวเองได้ คือไม่เกียจคร้านเหลวไหล ก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตรัสสอนให้มีความพากเพียรพยายาม ก็ตั้งใจพากเพียรพยายามไปจนกว่าจะสำเร็จ *นี้แหละเรียกว่าพึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์* คือนึกถึงพระและปฏิบัติในทางของพระ พระก็จะเป็นที่พึ่งได้ และตนก็จะเป็นที่พึ่งของตนเองได้อย่างจริงแท้

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ชีวิตกับความหลัง

คนเราทุกคนต่างมีสิ่งหนึ่งอยู่ด้วยกัน คือ **"ความหลัง"** ซึ่งครอบงำชีวิตปัจจุบันอยู่เป็นอันมาก อันร่างกายของคนเราย่อมมีหน้ามีหลัง แม้วิถีแห่งชีวิตก็ฉันนั้น ย่อมมีความหลังประกอบอยู่กับกระแสชีวิตปัจจุบัน ดังจะเรียกว่า **"หน้า"** คือเหตุการณ์แห่งชีวิตที่ออกหน้าอยู่เกี่ยวแก่ความคิดเห็น การกระทำ และความได้ ความเสีย ความสุข ความทุกข์ต่าง ๆ ที่ได้รับอยู่ อันรวมเป็นกระแสชีวิตปัจจุบัน

อะไรคือความหลัง ? หากจะให้ตอบเท่าที่ทุก ๆ คนจำได้ ก็คือการอะไรที่ตนเองได้ทำไปแล้วจริง ทั้งที่เป็นการเฉพาะตน ทั้งที่เป็นการที่เกี่ยวแก่ผู้อื่น ซึ่งได้ทำไปแล้ว สลับซับซ้อนเป็นอันมาก เป็นความผิดก็มี หรือเป็นคุณก็มี เป็นโทษก็มี

คนเราเมื่อมีอายุมากขึ้น ต่างก็มีความหลังมากขึ้น หาก

ได้มีสติระลึกถึงความหลังของตนเท่าที่ตนรู้และจำได้ตามเป็นจริง และมีวิจัย คือเลือกเฟ้นออกไปว่า การอันใดที่ได้ทำแล้วเป็นความผิดเป็นโทษ การอันใดเป็นความถูกเป็นคุณ ดังนี้ เรียกว่า **วิจัยตนเอง** ทำให้มีความรู้จักตนเอง ถ้าเป็นดังนี้ ความหลังส่วนที่ผิดที่เป็นโทษก็จักยุติ สิ้นอำนาจที่จะครอบงำชีวิตปัจจุบันต่อไป ส่วนความหลังที่เป็นความถูกเป็นคุณ ก็จะสืบต่อกระแสชีวิตปัจจุบันต่อไป

ธรรมย่อมเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตตรงจุดดังกล่าวนี้ คือ **สติ** กับ **ธัมมวิจัย** (ในหมวดโพชฌงค์ ๗ ประการ ยกมาเพียง ๒ ข้อ) ธรรม ๒ ข้อนี้ จำเป็นแก่กระแสชีวิตของทุก ๆ คนจริง ๆ คนที่หลงดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด ในทางแห่งความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ เพราะขาดสติกับธัมมวิจัยให้รู้จักตนเอง แล้วดำเนินไปแต่ในทางที่ถูก และคำว่า **"ธัมมะ"** ในคำว่า **ธัมมวิจัย** ก็หมายถึง *ความผิด ความถูก หรือความดี ความชั่ว* แห่งความหลังของแต่ละคนนั้นเอง และหมายตลอดถึงกระแสปัจจุบันด้วย

คนที่ขาดสติกับธัมมวิจัยย่อมเป็นคนที่หลงตนเอง ไม่รู้จักตนเอง หรือเป็นคนที่แพ้ใจตนเองที่โลภ ที่โกรธ ย่อมจะสร้างกรรมที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนต่าง ๆ ครั้นกรรมที่ทำไว้ซับซ้อนกันเป็นความหลังที่แรงมาก ย่อมจะมีอำนาจครอบงำกระแสชีวิตปัจจุบันในทางทุกข์เดือดร้อน ซึ่งทุก ๆ คนต้องรับสนองความหลังคือกรรมของตนนั้นเอง

แต่ทุก ๆ คนย่อมจะมีความหลังที่ถูก ที่ดีอยู่ด้วยกันไม่น้อยก็มาก เพราะไม่มีใครที่จะทำอะไรถูกหมดหรือผิดหมดทุกอย่าง โดยปกติก็จะมีผิดบ้าง ถูกบ้าง ดังที่กล่าวว่า มนุษย์สามัญปกตินั้น ย่อมทำกรรมที่ดำบ้าง ขาวบ้าง และแม้จะทำผิดมามาก ก็มิใช่หมายความว่าแก้ไขไม่ได้ หรือเป็นผู้ที่ถูกสาปเสียแล้ว

พระพุทธเจ้าไม่ทรงสาปใคร ทรงมีพระกรุณาเพื่อจะช่วยบุคคลทุกคน คนที่ผิดมามาก ก็ยิ่งจะอยู่ในข่ายแห่งพระมหา-กรุณา ข้อสำคัญอยู่ที่ตนเองของทุกคน คือถ้าตนเองไม่สาปตนเอง ไม่แช่งตนเอง แต่รับธรรมของพระองค์มาใช้ คือสติกับธัมมวิจัยดังกล่าว ธรรมนี้เองจักรักษา ดังคำว่า *"ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม"* คือจะยกผู้ที่มีสติมีธัมมวิจัยจากปลักแห่งความผิดความทุกข์ นี้คือ **ธรรมานุภาพ** ไม่ใช่ **มารานุภาพ** ซึ่งจะดึงไปอีกทางหนึ่ง

อันความหลังนี้ บางอย่างก็พูดเตือนกันให้ลืมเสีย ดังว่า "ลืมความหลังเสียเถิด" บางอย่างพูดกันให้ระลึกถึง ดังว่า "นึกถึงความหลังบ้าง" เพราะความหลังมีอยู่สองอย่างจริง คือที่ควรลืมเสียก็มี ที่ควรระลึกถึงก็มี แต่คนทั่วไปก็มักจะจำได้ทั้งสองอย่าง เพราะเมื่อจำได้แล้วจะบังคับให้ลืมหาได้ไม่

คนที่บ่นว่าขี้หลงขี้ลืมนั้นไม่จริงเสมอไป เรื่องที่ไม่ลืมก็มีอยู่มาก โดยเฉพาะเรื่องที่ได้ประสบมาแล้ว โดยมากก็ย่อมเกี่ยวข้องกับคนอื่นด้วย เพราะทุก ๆ คนจะต้องเกี่ยวข้องกับ

คนอื่นตั้งแต่เกิดมา จะต้องมีพ่อแม่ ญาติมิตร ครูอาจารย์ เพื่อนนักเรียน เพื่อนร่วมงาน ถ้าแต่งงานก็จะมีคู่ครองร่วมชีวิต จะต้องมีบุตรหลาน ดังนี้เป็นต้น ซึ่งรวมเข้าในทิศหกของพระพุทธเจ้า

ทุก ๆ คนเมื่อผ่านชีวิตมามาก ก็ย่อมมีความหลังเกี่ยวแก่คนอื่นมาก ทั้งในทางก่อโทษทุกข์ ทั้งในทางก่อเกื้อประโยชน์สุขแก่กัน เรื่องของชีวิตย่อมมีความหลังดังกล่าวอยู่ด้วยกันทุกชีวิต บางคนที่ผิดหวังในชีวิตหลัง ต้องเสวยทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจอยู่ในปัจจุบัน ก็มีอยู่ไม่น้อย ที่เรียกกันว่าพ่ายแพ้ชีวิต บางคนผิดหวังในคนหนึ่ง เลยผูกโกรธไปถึงคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นเพศเดียวกัน หรือที่มีลักษณะอะไรอย่างเดียวกัน และทำการทำลายแก้แค้นไม่เลือกหน้า บางคนรู้จักบุญคุณของผู้ที่เกื้อกูลตนมา บางคนก็ไม่รู้บุญคุณใคร บางทีลบหลู่คุณของท่านผู้มีคุณ หรือทำลายท่านผู้มีคุณแก่ตน ดังนี้ ก็มีมาก

ตามที่กล่าวมานี้ดูเหมือนไม่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา แต่ความจริงเกี่ยวทีเดียว เพราะพระองค์ได้ทรงสอนไว้แล้วว่า ควรปฏิบัติเกี่ยวกับความหลังดังกล่าวอย่างไร ซึ่งใช้ได้แก่ทุกชีวิตทุกกาลสมัย คือทรงสอนมิให้ผูกโกรธในคนอื่นเกี่ยวกับความหลังที่ล่วงเกินผิดพลาดแก่กัน เพราะการผูกโกรธนั้น คือการก่อเวร ได้แก่ ก่อความเป็นไพรีหรือศัตรูกัน

อันความเป็นศัตรูกันนั้น ย่อมเกิดจากบุคคลสองคนหรือสองฝ่าย ดังจะกล่าวว่าบุคคลที่หนึ่งซึ่งเป็นผู้ก่อกรรมที่เบียดเบียน

ขึ้นก่อน และบุคคลที่สองซึ่งก่อกรรมเช่นเดียวกัน เป็นการแก้แค้น บุคคลสองคนหรือสองฝ่ายนี้ ต่างก็ทำตอบแก่กันยืดยาวไป จนกว่าจะหายโกรธและเลิกผูกโกรธกัน เวรย่อมก่อขึ้นตั้งแต่เริ่มผูกโกรธกัน จนถึงเลิกผูกโกรธเวรจึงสงบ

พระพุทธเจ้าทรงสอนทั้งในทางป้องกัน ทั้งในทางแก้ ในทางป้องกัน คือทรงสอนให้เว้นการทำที่ก่อโทษทุกข์แก่กัน ให้ทำแต่สิ่งที่เกื้อกูลกัน ดังเช่นทรงสอนให้ตั้งอยู่ในศีลซึ่งล้วนเป็นข้อป้องกันเวรทั้งนั้น และทรงสอนให้แผ่เมตตา ความปรารถนาความสุขแก่กัน เพราะเมื่อจิตใจมีเมตตาต่อกันแล้ว ก็จะเบียดเบียนกันไม่ได้ ทำร้ายกันไม่ลง จะทำแต่ความเกื้อกูลกัน และถ้าได้ทำล่วงเกินกันแล้ว ก็ต้องแก้ด้วยความรู้สำนึกผิด ขอให้อดโทษแก่กัน และตั้งใจที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีก เมื่อปฏิบัติตามที่ทรงสอนดังนี้ ก็จะไม่ก่อเวรขึ้น และเวรที่ก่อขึ้นแล้วก็จะสงบ ความหลังของชีวิตในด้านเวรก็จะผ่านพ้นไป แม้จะไม่ลืมก็ไม่มีพิษมีโทษอีกต่อไป

จะเห็นได้ว่า ความดำรงชีวิตอยู่ในโลกของทุก ๆ คน ย่อมเนื่องด้วยความหลังของผู้อื่นที่เกื้อกูลอยู่มิใช่น้อย เช่นมารดาบิดา และผู้ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งหลาย ไม่มีใครจะอยู่ได้โดยปราศจากความหลังของผู้อื่น ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนดังกล่าว บางคราวอาจต้องตกยาก ไร้ญาติขาดมิตรที่จะเกื้อกูล แต่ก็อาจมีผู้มีเมตตาเก็บมาชุบชูอุปถัมภ์ แต่บางคราวก็บริบูรณ์ ซึ่งก็

เพราะมีผู้ช่วยอุปถัมภ์อยู่บริบูรณ์นั่นเอง ตกว่าทุก ๆ คนไม่อาจจะอยู่คนเดียวได้ จำต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันโดยตรงบ้างโดยอ้อมบ้าง ในทางต่าง ๆ จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตปัจจุบันของทุกคนตั้งอยู่บนความหลังของคนอื่นผู้มีเมตตาเกื้อกูล

ทุก ๆ คนย่อมรู้อยู่แก่ใจตนเองว่าใครเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนบ้าง และวิสัยของคนดีย่อมรู้คุณผู้ที่มีคุณแก่ตน และย่อมตอบแทนด้วยคุณ คือเกื้อกูลตอบตามโอกาสที่ควรทำ แต่เพราะคนมีโลภโกรธหลงที่เกิดขึ้นลำพังตนเองบ้าง ถูกชักจูงไปบ้าง จึงได้กลายเป็นผู้ลบหลู่คุณของผู้มีคุณ เพียงไม่รับรู้ไม่นับถือ หรืออย่างแรงก็ทำลายผู้มีคุณแก่ตน เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายขึ้นทุกฝ่าย อะไรจะช่วยได้ นอกจากธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้าหมู่ชนปราศจากธรรม ก็จะมีแต่คนที่เห็นแก่ตนหรือที่มุ่งที่จะเอาเปรียบกันเบียดเบียนกัน หรือว่าฝ่ายหนึ่งให้ความอุปการะ อีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้คุณ หรือฝ่ายที่ควรให้อุปการะแต่ไม่ให้เพราะความมีใจคับแคบ เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสเตือนเพื่อให้เกิดความสำนึกว่า คนสองจำพวกออกจะหาได้ยาก คือ คนที่ทำอุปการะก่อน กับคนที่จะรู้คุณและตอบแทนคุณ ดังที่เรียกว่าคนมี **ความกตัญญูกตเวที** จะหาได้ยากอย่างไร

ทุก ๆ คนเมื่อตรวจดูที่ตนเองก็ย่อมจะรู้ว่า บัดนี้ตนเองควรจะอุปการะใคร และได้ทำตามสมควรแล้วหรือยัง คือได้

สร้างความหลังที่เป็นคุณให้แก่ใคร แม้ในปัจจุบันได้ก่อสร้างคุณให้แก่ใคร หรือว่าก่อสร้างแต่โทษเป็นส่วนมาก อีกอย่างหนึ่งได้รับรู้คุณ และตอบแทนด้วยคุณแก่ผู้มีคุณมาแล้วเพียงไร หรือว่ากำลังครุ่นคิดและทำในทางก่อโทษทุกข์ หรือทำลาย เหมือนดังคำว่า *"กลางคืนเป็นควัน กลางวันเป็นไฟ"* คือกลางคืนครุ่นคิดวางแผน กลางวันวางเพลิง ตรวจดูใจตนเองแล้วย่อมจะรู้ได้ และย่อมจะเกิดสติสำนึกได้ว่าสมควรอย่างไร สตินี้เองจะนำธรรมมา คือความเมตตาสงสาร ที่จะเป็นเหตุให้เว้นการทำที่เป็นการทำลาย และความกตัญญูกตเวที ธรรมของพระ-พุทธเจ้าดังกล่าวนี้เท่านั้น ที่จะช่วยกู้ใจคนได้จากควันและไฟที่แรงร้าย ซึ่งรมใจให้ร้อนอยู่ในเวลากลางคืน และเผาให้ไหม้ในเวลากลางวัน เมื่อกู้ใจให้พ้นขึ้นมาได้ด้วยธรรมแล้วจึงจะพบความเย็น ความหลังที่เกื้อกูลกัน อันเป็นที่ตั้งอาศัยที่แท้จริงของชีวิตปัจจุบันก็จะปรากฏขึ้น และผู้มีพระคุณจะปรากฏเด่นชัด คงกระพันชาตรีอยู่ ด้วยธรรมานุภาพของพระพุทธเจ้าผู้เลิศล้ำ

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ชีวิตกับความฝัน

ความฝันเป็นข้ออุปมาธรรมหลายประการ เช่นเป็นข้ออุปมาของสิ่งที่รักปรารถนาทั้งหลายว่าเหมือนสิ่งที่ฝันเห็น อธิบายว่า สิ่งทั้งปวงย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลงล่วงไป ๆ โดยรวดเร็ว ตลอดจนถึงอายุชีวิตตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้ ก็เหมือนผ่านมาแวบเดียว สิ่งที่ผ่านไปแล้วทั้งปวงก็เหมือนอย่างสิ่งที่ฝันเห็น และยังเป็นข้อเปรียบเทียบถึงคนที่หลงปรารถนาทั่ว ๆ ไป ดังที่เรียกว่า หลงใหลใฝ่ฝัน ซึ่งเป็นความฝันทั้งตื่น ๆ อยู่ แม้ตื่นอยู่ก็เหมือนหลับ

ความฝัน (สุบิน) คืออะไร ?

พระนาคเสนเถระ ได้ทูลตอบพระราชปุจฉาของ **พระเจ้ามิลินท์** ว่า คือนิมิต (ภาพหรือรูปที่เห็นในฝัน) ที่เข้าสู่คลองปฐมจิต แลได้แสดงว่า คนที่ฝันนั้นเพราะเหตุ ๖ อย่าง คือ

๑. ลมกำเริบ

๒. ดีกำเริบ

๓. เสมหะกำเริบ

๔. เป็นสันนิบาต

๕. เทวดาสังหรณ์

๖. (บุพพ) นิมิตเพราะกรรมที่ได้สั่งสมไว้ในกาลก่อน

ฝันที่เป็นบุพพนิมิตเป็นความจริง ส่วนนอกจากนั้นไม่แน่นอน ฝันที่เป็นบุพพนิมิต จิตของผู้ฝันมิได้ไปเลือกนิมิตเอาเอง ทั้งใครอื่นก็มิได้ไปบอกกล่าว นิมิตไปเข้าคลองจิตของเขาเอง เหมือนอย่างแว่นส่องหรือกระจกเงาซึ่งวางอยู่กับที่ตั้ง ไม่ได้ไปเลือกหาเงาเอาเอง ทั้งใครอื่นก็มิได้จับเงามาไว้ในกระจก เงานั้นเองไปเข้าคลองของกระจก และจิตที่ฝันเห็นเป็นบุพพนิมิตโดยปกติก็ไม่รู้ว่าจะมีผลดีหรือร้าย ต้องรู้จักแปลความ เหมือนอย่างลักษณะต่าง ๆ ในร่างกาย มิได้เป็นผู้บอกผลต่าง ๆ ได้เอง ต้องอาศัยผู้รู้ลักษณะบอก

พระพุทธเจ้าเมื่อประสูติได้ ๕ วัน พราหมณ์ดูลักษณะ ๑๐๘ คน ได้เห็นมหาปุริสลักษณะ จึงทำนายตามตำราว่า จักทรงมีคติเป็นสอง คือถ้าทรงอยู่ครองฆราวาส จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พระราชาเอกในโลก ถ้าเสด็จออกทรงผนวช จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระศาสดาเอกในโลก เว้นแต่พราหมณ์ผู้มีอายุน้อยที่สุดเพียงคนเดียว ชื่อว่าโกณฑัญญะ ทำนายว่าจัก

ทรงมีคติข้อหลังแต่อย่างเดียว ผลต่อมาก็สมจริง

ในราตรีก่อนราตรีที่ตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็น **มกุฬ-พุทธะ** (พระพุทธผู้ยังตูม คือเกือบจะบานด้วยพระโพธิญาณ) ได้ทรงเห็นมหาสุบิน ๕ ประการ คือ

๑. ทรงผทมบนที่ผทมใหญ่ คือมหาปฐวีนี้ มีภูเขาหิม-วันต์ (หิมาลัย) เป็นพระเขนย พระหัตถ์ซ้ายเหยียดลงไปในมหาสมุทรด้านทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวาเหยียดลงไปในมหาสมุทรด้านทิศตะวันตก พระบาททั้งสองเหยียดลงไปในมหาสมุทรด้านทิศใต้ เป็นบุพพนิมิตว่าจะได้ตรัสรู้พระธรรม

๒. หญ้าแพรกงอกขึ้นจากพระนาภีขึ้นไปจดนภากาศ เป็นบุพพนิมิตว่า ตรัสรู้แล้วจะได้ทรงประกาศอริยมรรคมีองค์ ๘ ทั่วถึงเทพและมนุษย์

๓. กิมิชาติ (หนอน) ขาวมีศีรษะดำ ไต่ขึ้นจากพระบาทยั้วเยี้ย จนปิดพระชานุมณฑล (เข่า) เป็นบุพพนิมิตว่า จะมีคฤหัสถ์นับถือพระองค์เป็นสรณะ ประพฤติธรรมขาวเป็นอันมาก

๔. นก ๔ จำพวกมีสีต่าง ๆ กัน บินจาก ๔ ทิศมาตกที่พระบาทมูล กลายเป็นสีขาวไปทั้งหมด เป็นบุพพนิมิตว่า จะมีวรณะทั้งสี่ออกบวชบรรลุวิมุตติในพระธรรมวินัยนี้

๕. ได้เสด็จเหยียบย่ำไปบนภูเขามูตรคูถ แต่ไม่แปดเปื้อน เป็นบุพพนิมิตว่า จะทรงบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะ แต่ไม่ทรงติดข้อง

ความฝันที่คนไทยเคยทราบกัน มีคำประพันธ์แต่งมาแต่โบราณ คือ *ความฝันของพระราชาปัตถเวน* พระอาจารย์ท่านเล่าไว้ว่า

พระเจ้าปเสนทิแห่งรัฐโกศล ได้ทรงเห็นสุบินนิมิต ทรงตื่นประทมขึ้นแล้วทรงตกพระทัยกลัว พราหมณ์ปุโรหิตถวายคำทายฝันว่า จักเกิดอันตรายแก่ราชสมบัติ จักเกิดโรค และจักเกิดอันตรายแก่พระชนมชีพ ได้ทูลให้ทรงแก้ด้วยวิธีฆ่าสัตว์บูชายัญ แต่พระนางมัลลิกาเทวี ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกาได้ทูลให้เสด็จไปเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้า พระราชาจึงเสด็จไปเฝ้ากราบทูลถาม

พระพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์โดยลำดับดังนี้

๑. โคดำ ๔ ตัววิ่งเข้ามาจะชนกันแล้วถอยกลับ ได้แก่ฝนแสดงอาการจะตกแล้วไม่ตก

๒. ต้นไม้ออกดอกออกผลแต่เล็ก ๆ ได้แก่ มนุษย์จะแต่งงานกันแต่ยังเด็ก ๆ

๓. แม่โคแก่ดื่มนมลูกโคที่เพิ่งเกิด ได้แก่ คนเฒ่าคนแก่ต้องเกรงกลัวพึ่งอาศัยเด็กทารก

๔. โคใหญ่ไม่ใช้ แต่ใช้โคเล็กเทียมแอก ได้แก่ ไม่ใช้ผู้หลักผู้ใหญ่ แต่ใช้เด็กเล็กเหลวไหลให้เป็นหัวหน้างาน

๕. ม้า ๒ ปาก กินหญ้าทั้งสองปากที่มีผู้มาป้อนให้ทั้งสองข้าง ได้แก่ ผู้วินิจฉัยคดีรับสินบนทั้งสองฝ่าย

๖. สุนัขจิ้งจอกถ่ายเบาลงถาดทอง ได้แก่ คนต่ำได้ยศ ได้ธิดาของคนสูง

๗. บุรุษนั่งฟั่นเชือก แต่นางสุนัขจิ้งจอกกัดเชือก ได้แก่ สามีหาให้ภริยาชั่วใช้

๘. คนพากันตักน้ำเติมหม้อน้ำที่เต็มแล้ว ไม่เหลียวแล หม้อเปล่าที่วางล้อมอยู่เป็นอันมาก ได้แก่ คนเป็นใหญ่ร่ำรวย ก็ยิ่งรวย ส่วนที่จนก็จนไป

๙. สระใหญ่ น้ำขุ่นกลางสระ น้ำใสริมสระ ได้แก่ บ้านเมืองที่ในกรุงยุ่งวุ่นวาย แต่คนนอกสงบเงียบ

๑๐. ข้าวหม้อเดียวกัน ไหม้บ้าง ดิบบ้าง สุกบ้าง ได้แก่ ฝนตกน้ำมากไป ข้าวล่มน้ำเสียบ้าง น้ำน้อยไป ข้าวแห้งเสียบ้าง น้ำพอดี ข้าวดีบ้าง

๑๑. เอาแก่นจันทน์แลกเปรียงเน่า ได้แก่ พระอลัชชีแสดงธรรมแลกเอาเงินทอง

๑๒. น้ำเต้าเปล่าจมน้ำ ได้แก่ คนดีตกต่ำ

๑๓. ก้อนหินลอยน้ำ ได้แก่ คนชั่วเฟื่องฟู

๑๔. กบกินงูเห่า ได้แก่ ชายจักอยู่ใต้อำนาจหญิงถ่อย

๑๕. กาชั่วมีหงส์ทองเป็นบริวาร ได้แก่ คนต่ำชั่วขึ้นเป็นนาย บังคับบัญชาคนสูง

๑๖. แพะกินเสือ ได้แก่ วัลลภะ (คนสนิทคนโปรด) ของผู้เป็นใหญ่ฉวยโอกาสทำลายผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลาย

ความฝันในเรื่องนี้ ล้วนเป็นเรื่องกลับแปรผันจากที่ควรเป็น พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ชักเข้ามาในกฎของธรรมและอธรรม คือเมื่อฝ่ายอธรรมรุ่งเรือง ฝ่ายธรรมตกต่ำเสื่อมถอย ก็จะเกิดอุบัติการณ์เหมือนอย่างความฝันนั้น และในโลกนี้ บางคราวธรรมรุ่งเรือง บางคราวก็ตกต่ำ อุบัติการณ์โดยอุปมาอุปไมยนั้น จึงได้เคยเกิดมาแล้ว กำลังเกิดอยู่ และจักเกิดต่อไปภายหน้า จึงเป็นเหตุผลที่เป็นจริงอยู่ทุกกาลสมัย

ความวิปริตแปรผันต่าง ๆ ของหมู่ชนหรือของโลก ดังสุบินนิมิตของพระยาปัตถเวน (พระเจ้าปเสนทิ) ย่อมเกี่ยวเนื่องกับคนเป็นสำคัญ ในหมู่คนก็มีหัวหน้าทั้งหลาย ตั้งต้นแต่หัวหน้าครอบครัวขึ้นไปเป็นสำคัญ ท่านกล่าวว่า ถ้าหัวหน้าทั้งหลายตั้งอยู่ในธรรม คนทั้งหลายก็พากันตั้งอยู่ในธรรมตามความวิปริตแปรผันต่าง ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น เมื่อกล่าวโดยสรุป อันกาละที่โลกจะแปรผันนั้น คือ

๑. กาละที่พากันถือเอาข้อที่ไม่เป็นเหตุเป็นการณ์ว่าเป็นเหตุเป็นการณ์

๒. กาละที่ทอดทิ้งข้อเป็นเหตุเป็นการณ์ว่าไม่เป็นเหตุเป็นการณ์

๓. กาละที่ถือเอาข้อไม่เป็นจริงว่าเป็นจริง

๔. กาละที่ละทิ้งข้อที่เป็นจริงว่าไม่เป็นจริง

๕. กาละที่คนไม่ละอายบาปมากขึ้น

๖. กาละที่คนละอายบาปลดน้อยลง จึงเกิดความวิปริตแปรผันขึ้นในหมู่ชน และเกี่ยวโยงไปถึงดินฟ้าอากาศ ดังพึงจะเห็นง่าย ๆ เช่นเมื่อมีการตัดต้นไม้ทำลายป่ากันมากขึ้น วิทยาการในบัดนี้ก็บอกไว้แล้วว่า ทำให้ฝนแล้ง เมื่อมีการทิ้งระเบิดนิวเคลียร์กันมากขึ้น จะทำให้ดินฟ้าอากาศ ตลอดจนพืชพันธุ์ต้นไม้และร่างกาย ชีวิตของบุคคลวิปริตแปรผันอย่างไรก็ได้มีการกล่าวถึงกันอยู่แล้ว

เรื่องของธรรมชาติดินฟ้าอากาศ โบราณท่านกล่าวว่าเทวดา เมื่อมนุษย์ปันออกเป็นฝ่ายธรรมและฝ่ายอธรรม เทวดาก็พลอยปันกันออกเป็นสองพวกตามมนุษย์ไปด้วย ดูคล้าย ๆ กับมนุษย์เป็นใหญ่กว่าเทวดา นึกดูก็มาเข้าเค้ากับสมัยปัจจุบัน มนุษย์สามารถปรับปรุงดินฟ้าอากาศให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลก็ได้ ให้เป็นเครื่องทำลายล้างกันก็ได้ ฉะนั้น เทวดาดินฟ้าอากาศจึงพลอยแยกออกเป็นสองฝ่ายตามมนุษย์ ส่วนความวิปริตแปรผันของดินฟ้าอากาศโดยธรรมชาติอาจจะมีบ้างเป็นบางครั้งบางคราว

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมมุ่งอบรมบุคคลเป็นสำคัญ เพราะเป็นต้นเหตุใหญ่ดังกล่าวแล้ว และในบุคคลทั้งหลายก็มีหัวหน้าเป็นผู้นำอันสำคัญ ได้มีบุคคลเป็นอันมากนับถือปฏิบัติธรรม

ยังมีพวกที่แอบปฏิบัติธรรม คือคัดลอกดัดแปลงพระพุทธศาสนาไปใช้ในลัทธิศาสนาต่าง ๆ โดยปกปิดพระพุทธเจ้าไว้

ถึงอย่างนั้นก็ยังได้ประโยชน์แก่คนผู้รับไปปฏิบัติ จึงเกิดผลคือความสงบสุขแห่งหมู่ชน ตลอดถึงเทวดาดินฟ้าอากาศ และตราบเท่าที่หมู่ชนยังปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท เหตุการณ์ ดังความฝันของพระยาปัตถเวนก็ยังไม่บังเกิดขึ้น

การเห็นสุบินหรือฝัน มีในเวลาหลับหรือตื่น หรือว่าในเวลาที่ไม่หลับไม่ตื่น ?

ถ้าจะกล่าวว่า ฝันในเวลาหลับ **อภิธรรม** ก็จะต้องผิด เพราะในอภิธรรมกล่าวไว้ว่า หลับด้วยภวังคจิต ในขณะหลับจึงไม่มีอารมณ์ ไม่ประกอบด้วยความยินดียินร้าย เป็นต้น ดังจะพึงเห็นได้ว่า ในขณะที่จะหลับ ถ้าจิตยังยึดอารมณ์อะไรอยู่ก็ยังไม่หลับ ต่อเมื่อจิตปล่อยอารมณ์จึงหลับผ็อยไป จิตที่ไม่มีอารมณ์นี้แหละคือภวังคจิต (ปกติมนะ Passive State of Mind) ตรงกันข้ามกับจิตที่ดำเนินไปในอารมณ์ (Active State of Mind) ในเวลาแห่งจิตเช่นนี้ย่อมไม่ฝัน ในขณะฝันจิตจะต้องมีอารมณ์ จะต้องเคลื่อนออกจากภวังคจิตดังกล่าว

ถ้าจะกล่าวว่า ฝันในเวลาตื่น **วินัย** ก็จะต้องผิด เพราะในวินัยไม่ปรับเป็นความผิดเพราะการฝัน ทำผิดในขณะที่ยังตื่นอยู่จึงปรับเป็นผิด ฉะนั้น ถ้าจะถือว่าฝันในเวลาตื่น ก็จะต้องปรับเป็นผิดเพราะฝันไป ข้อยกเว้นตามวินัยก็ใช้ไม่ได้

ใน **มิลินทปัญหา** พระนาคเสนเถระถวายพระพรทูลพระเจ้ามิลินท์ มีความว่า หลับก็ไม่ฝัน ตื่นก็ไม่ฝัน แต่เมื่อ

เคลิ้มไป (มิทธะ) ยังไม่ถึงภวังค์ก็ฝันในระหว่างนี้ เมื่อเข้าภวังค์แล้วที่เรียกว่า หลับสนิทย่อมไม่ฝัน เหมือนอย่างแว่นหรือกระจกส่อง แม้ที่บริสุทธิ์ แต่วางไว้ในที่มืดไม่มีแสงก็ไม่ปรากฏเงา เพราะว่าจิตยังไม่ดำเนินไป

มีคนสองจำพวกที่จิตไม่ดำเนินไป คือ คนที่เคลิ้มสู่ภวังค์หลับ กับท่านผู้เข้านิโรธสมาบัติ ความเคลิ้ม (มิทธะ) นั้นมี ๓ ระยะ คือ

ระยะต้น กายง่วงงุนดังที่มีอาการโงกหงุบหงับ

ระยะกลาง เคลิ้มหลับอย่างวานร จิตยังประคองตัวอยู่อย่างเรี่ยราดเลือนลางหรืออย่างล้มลุกคลุกคลาน คือหลับชนิดที่แปรเปลี่ยนไปได้เร็วแม้จะตกสู่ภวังค์ (หลับลงเหมือนอย่างล้ม) ก็ขึ้นจากภวังค์ได้บ่อย ๆ (เหมือนอย่างลุก) แต่ก็ไม่ใช่ตื่นขึ้นมายังอยู่ในภาวะเคลิ้มหลับ (เหมือนอย่างคลาน) ความฝันมีในระยะที่คลุกกันไปนี้

ส่วนระยะที่สุด คือ เข้าสู่ภวังค์ไม่มีฝันในระยะหลังนี้

ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายไม่ฝัน พระพุทธเจ้าทรงไสยาในฌานซึ่งเรียกว่า **ตถาคตไสยา**

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

ความปรารถนาของชีวิต

การก่อร่างสร้างตนให้มีความเจริญและความสุขในโลกย่อมเป็นที่ปรารถนาของคนทุกชาติภาษา แต่อาจมีแนวทางต่าง ๆ กัน เช่นบางพวกมุ่งคิดสร้างวัตถุต่าง ๆ ที่จะบำรุงชีวิตให้มีความสุขเฉพาะตนเป็นข้อสำคัญ มารดาบิดาเมื่อเลี้ยงดูบุตรธิดาจนเติบใหญ่ สามารถทำการงานเลี้ยงตนเองได้แล้ว ก็ปลดภาระปล่อยให้แยกออกไปตั้งตนเอง เมื่อบุตรธิดาแยกออกไปตั้งครอบครัวของตนเองแล้ว ก็ประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวของตนไป ไม่ต้องหันมาเหลียวแลเลี้ยงดูมารดาบิดาอีก มารดาบิดาแก่ชราเข้าบางทีก็ต้องไปอยู่ในที่สำหรับเลี้ยงคนแก่ ต้องว้าเหว่ เลี้ยงสัตว์เช่นสุนัขไว้เป็นเพื่อนก็มี บุตรธิดาเองเมื่อแก่เข้าก็ต้องแยกออกไปว้าเหว่อยู่เช่นเดียวกัน พวกนี้มักมีความเจริญทางวัตถุกันมากมาย มักเล่าเรียนและทำงานกันตัวเป็นเกลียว แต่ตัวใครก็ตัวใคร

เพราะทำไมจะต้องช่วยกัน ในเมื่อทุกคนก็สามารถที่จะทำงานหารายได้ด้วยตนเอง

ส่วนบางพวกไม่ได้คิดสร้างทางวัตถุมากมายนัก ชอบบำรุงจิตใจให้สบายมากกว่า มีความผูกพันระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดากันตลอดไป มารดาบิดามักจะเห็นบุตรธิดาของตนเป็นเด็กอยู่เสมอ มีความเป็นห่วงใยกันเรื่อยไป บุตรธิดาก็ไม่ทอดทิ้งมารดาบิดาให้ว้าเหว่ มักจะมีลูกคือหลานของท่านให้ท่านเลี้ยง โดยที่ท่านไม่ต้องไปหาสุนัขมาเลี้ยงเป็นเพื่อน มีลูกหลานเป็นเพื่อนที่ออกจะมากเกินไปเสียอีก พวกนี้มักจะมีความคิดซึ่งพวกแรกอาจจะทึ่งว่าเป็นปรัชญา เช่นบางทีอยู่กระท่อมเล็ก ๆ กลางไร่นา แต่ก็เป่าขลุ่ยร้องเพลงกันอย่างสบายใจ เพราะเห็นว่าจะหาเงินให้มากเพื่ออะไร ก็เพื่อจะมีบ้านอยู่ใหญ่โตสวยงาม มีวัตถุต่าง ๆ ใช้ เพื่ออะไรก็เพื่อความสุข ก็อยู่กระท่อมเพียงเท่านี้ มีความพอใจมีความสุขแล้ว จะต้องไปทะเยอทะยานหาบ้านหารถยนต์ เป็นต้นให้ลำบากทำไมอีกเล่า

ในเรื่องนี้ ถ้ามีปัญหาว่าพระพุทธศาสนาสอนอย่างไร ? ก็ตอบได้ว่า ทาง *พระพุทธศาสนาสอนคฤหัสถ์ให้ก่อสร้างตนให้มีความเจริญและความสุขทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ทั้งในส่วนตัวและสังคม*

ทางวัตถุสอนให้ปฏิบัติในประโยชน์ปัจจุบัน คือมีความเพียรเล่าเรียนและทำงานหาทรัพย์ เป็นต้น ทางจิตใจสอนให้

ปฏิบัติในประโยชน์ภายหน้า คือมีความเชื่อที่ถูกต้อง มีความประพฤติดี มีความเผื่อแผ่ และมีปัญญารู้จักผิดชอบชั่วดี

ในทางสังคมสอนให้ปฏิบัติชอบต่อกันในระหว่างมารดาบิดากับบุตรธิดา เป็นต้น เช่นสอนบุตรธิดาว่า "ท่านเลี้ยงมาแล้วเลี้ยงท่านตอบ"

ส่วนความพอใจที่เรียกว่า "สันโดษ" นั้น เมื่อยังจะต้องทำเหตุคือความดีให้มากขึ้น ก็สอนมิให้พอใจเพียงเท่านั้น แต่สอนให้ใช้วิริยะ ทำเหตุให้ยิ่งขึ้น ถ้าจะนอนเป่าขลุ่ยเสีย ไม่ทำดีอะไรยิ่งขึ้น ก็กลายเป็นมีความพอใจและความสุขอยู่ในความเกียจคร้าน ส่วนผลที่ได้รับสอนให้พอใจ ถ้าจะเป่าขลุ่ยเพราะพอใจอยู่ในผลของความเพียรที่ตนได้รับ ก็ถูกต้อง

ความคิดเรื่อง *ยอดของความสุขหรือที่สุดของความทุกข์* ได้มีมานานนักหนาแล้ว ดังที่ได้มีเล่าถึงความเห็นของพวกพราหมณ์ลัทธิหนึ่งก่อนที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นว่า พวกนั้นถือว่าความได้ทำตามที่ใจใคร่จะทำให้เต็มที่ เป็นความสิ้นทุกข์ ซึ่งเขาเรียกว่านิพพานของเขา เช่นบริโภคกามให้เต็มที่ บางลัทธิก็ถือว่าความที่ร่างกายไร้โรคมีความผาสุกเป็นนิพพาน

ความเห็นเช่นนี้ดูก็น่าจะหมดไปแล้ว แต่ก็น่าประหลาดที่ยังมีอยู่ในบางกลุ่มของคนในประเทศที่เจริญด้วยการศึกษา คือยังมีคนบางคนที่มักจะอยู่ในวัยที่เรียกว่าทรามคะนอง นับถือวิธีที่น่าจะเรียกว่าแผลงออกไปนอกลู่นอกทางของคนทั้งปวง คือ

ทำอะไรก็ได้ตามใจที่ใคร่ที่อยากจะทำ ไม่ต้องอยู่ในระบอบของศีลธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรทั้งนั้น แสดงตนผิดแผกแปลกออกไปจากสามัญชนทั่วไป อยากจะแต่งกายอย่างไรก็แต่ง อยากจะสูบของมึนเมาอะไรก็สูบ อยากจะใคร่กันก็ใคร่ ทำนองลัทธินิพพานในกามดังกล่าวข้างต้น พวกนี้บางทีโอ้อวดว่าวิธีของเขาเป็นปรัชญาชั้นสูงทางจิตใจ เพราะจิตใจย่อมมีความคิดความใคร่ ความอยาก เป็นธรรมชาติธรรมดา จึงไม่ควรจะฝืนธรรมชาติของจิตใจ เมื่อใจใคร่อยากจะทำอย่างไรก็ทำไปตามใจ ความคิดและการทำดังนั้นเป็นการวิปริตจริง ๆ เพราะจะต่างอะไรจากสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งน่าจะเรียกได้ว่าเป็นพวกถือลัทธิทำอะไรได้ตามใจที่ใคร่จะทำเหมือนกัน

เมื่อเกิดมาเป็นคนซึ่งมีระดับแห่งจิตใจที่สูง ย่อมจะรู้จักว่าภาวะของจิตใจนั้นเป็นสิ่งที่จะปล่อยตามไปทุกอย่างไม่ได้ เพราะถ้าเป็นกิเลสจะปล่อยไปตามใจได้อย่างไร ความใคร่ความอยากที่ผิด ๆ เป็นกิเลส เป็นตัณหา คนที่เป็นทาสของตัณหาเท่านั้นจึงทำได้ตามใจที่ใคร่ที่อยาก คือตามตัณหาที่คอยบงการให้ทำอยู่นั้นเอง

พระพุทธเจ้าทรงปรารภจิตใจเช่นนี้ที่ตรัสไว้ว่า *"ผู้ที่ประพฤติไปตามอำนาจจิตย่อมเดือดร้อน"* ทาสพวกนี้ปลาบ-ปลื้มยินดีว่าปลดพันธะ (ศีลธรรม เป็นต้น) ออกได้หมดแล้ว มีเสรีเต็มที่แล้ว โดยลืมตัวเองว่าเป็นทาสของใจหรือตัณหาเข้าใจ

ว่ามีอิสระเสรีแล้ว แต่โดยที่แท้ยิ่งจมปลักลงไปในภาวะเป็นทาสมากขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้รู้จักธรรมชาติแท้ของจิตใจว่าผุดผ่อง แต่เศร้าหมองไปเพราะเครื่องเศร้าหมองที่จรเข้ามา กิเลสตัณหาทั้งปวงเป็นสิ่งเศร้าหมองที่จรเข้ามาจมปรักหมักหมม ไม่ใช่เป็นเนื้อแท้ของจิต เป็นสิ่งที่อาจชำระให้พ้นออกไปจากจิตใจได้

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมเพื่อชำระสิ่งที่เศร้าหมองเหล่านี้ให้หมดสิ้น จิตใจที่ชำระให้สะอาดจะสงบความใคร่ ความอยากที่จะทำสิ่งที่แผลง ๆ ผิด ๆ ทุกอย่าง

ฉะนั้น พวกที่ถือว่าทำอะไรตามใจเป็นทางสิ้นกิเลส หรือสิ้นทุกข์จึงผิดหลักพระพุทธศาสนา ตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าตรัสมิให้ทำตามอำนาจของใจ แต่ให้สำรวม ข่ม ฝึก รักษา ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ให้พ้นจากเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย

แสดงว่าสามารถปฏิบัติแยกความใคร่ความอยากออกจากจิตใจได้ ดังจะเห็นได้ว่า ความใคร่ความอยากสงบไปได้เปลี่ยนไปได้ ไม่ตั้งอยู่คงตัว ทุกคนจึงปฏิบัติระงับใจตนเองได้ตามหลักพระพุทธศาสนา

โลกในปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ ในด้านทำลายคือการรบราฆ่าฟันกันในส่วนต่าง ๆ ของโลก ในด้านสร้าง คือการสร้างสิ่งที่อำนวยความสุขความสะดวกต่าง ๆ ตลอดถึงความเจริญขึ้นของการแพทย์ที่สามารถผ่าตัดเปลี่ยนหัวใจของคนได้เป็นต้น ทั้งนี้ ด้วยอำนาจแห่งความรู้ของคนที่เจริญขึ้นมาก อัน

เรียกกันว่าวิทยาศาสตร์ แต่ในขณะเดียวกัน วิทยาศาสตร์ก็ได้สร้างอาวุธที่มีอำนาจทำลายร้ายแรงยิ่งนัก ถึงขนาดโลกทั้งหมดได้ เช่นเดียวกับที่สามารถสร้างพาหนะไปสู่ดวงจันทร์ได้ นับว่ามนุษย์เราเดี๋ยวนี้มีฤทธิ์เดชมากอย่างไม่น่าเชื่อ เช่นเดียวกับไม่น่าเชื่ออิทธิวิธี คือการแสดงฤทธิ์ ตามที่แสดงไว้ว่า ผู้มีอิทธิวิธีย่อมลูบคลำพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ด้วยมือ

นอกจากนี้ ยังเต็มไปด้วยความแข่งขันกันในทางต่าง ๆ จำนวนคนก็มากยิ่งขึ้นทุกที พร้อมกันกับความมากยิ่งขึ้นของความขาดแคลนไม่เพียงพอ ซึ่งทำให้ต้องเร่งความปรารถนาขวนขวายเพื่อประโยชน์ตนเองก่อนคนอื่น จนถึงอย่างแรง คือเพื่อประโยชน์ตนเองเท่านั้น ถ้าเกิดขัดประโยชน์กันก็เกิดอารมณ์รุนแรง ถึงกับประหัตประหารกันลงไปได้โดยง่าย คนมีอารมณ์หุนหันพลันแล่นมากขึ้น การทำลายกัน ตั้งแต่ในชั้นคนสามัญ จนถึงคนสำคัญ ได้เกิดเป็นข่าวขึ้นเนือง ๆ ตั้งแต่ข่าวเล็ก ๆ จนถึงเป็นข่าวใหญ่ อย่างที่ไม่น่าคิดว่าจะมีขึ้นได้ ก็คงจะมิได้คิดกันจริง เพราะถ้าคิดระแวงสงสัย ก็คงจะต้องมีการระมัดระวังมากขึ้น เหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปเร็ว เหมือนอย่างที่เรียกว่าหน้ามือเป็นหลังมือจึงได้มีขึ้นเนือง ๆ กำลังชมชื่นรื่นเริงกันอยู่ในนาทีนี้ อีกนาทีหนึ่งต่อมากลายเป็นความกาหลอลหม่านและความเศร้าโศก ซึ่งทุกคนมิได้คาดว่าจะต้องประสบ แต่ก็ต้องประสบ

รวมความเข้าแล้ว ความเจริญส่วนใหญ่เป็นความเจริญ

ทางวัตถุ และจิตใจของคนเต็มไปด้วยความปรารถนาเพื่อประโยชน์ตนมากขึ้น ภาวะของจิตใจดิ้นรนและขึ้นลงไปตามกระแสของความได้ความเสียทางลาภผล ทางยศอำนาจ ทางการสรรเสริญเยินยอ และทางบำรุงบำเรอความสุข

ทุก ๆ คนย่อมเห็นว่าภาวะของโลกเป็นอย่างไร มีความวุ่นวายเดือดร้อนอย่างไร และก็พยายามหาทางระงับความวุ่นวายเดือดร้อน แต่ก็น่าแปลกที่มักใช้วิธีเหมือนอย่างที่ว่า ดับไฟด้วยการราดน้ำมันให้แก่ไฟ หรือน่าจะเป็นดังคำว่า "ปิ้งปลาประชดแมว"

ทำไมโลกซึ่งมากไปด้วยคนฉลาดในศาสตร์ต่าง ๆ จึงเป็นเช่นนี้ ?

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเฉลยไว้แล้วเมื่อกว่าสองพันปีมาแล้วว่า *"โลกอันอวิชชา (ความไม่รู้จริง หรือความหลงใหล) หุ้มห่อไว้ โลกไม่สว่างเพราะความประมาทปรารถนาต่าง ๆ โลกมีทะยานอยากที่กระซิบใจเป็นเครื่องฉาบทา โลกมีภัยใหญ่คือความทุกข์"*

น่าทำความเข้าใจย่อ ๆ ตามที่ตรัสไว้นี้ว่า ภาวะที่เป็นทุกข์ภัยต่าง ๆ ของโลก เป็นผลที่เกิดจากความหลง ความประมาทปรารถนา ความทะยานอยากในจิตใจของคนเท่านั้น ฉะนั้นจึงมีทางเดียวที่จะสงบทุกข์ภัยต่าง ๆ ของโลกได้ คือ สงบความหลงความอยากใหญ่ต่าง ๆ ในใจของคนลงไปด้วยสติและปัญญาที่ชอบ

โลกและชีวิต ในพุทธธรรม

สิริมงคลของชีวิต

ชีวิตของทุก ๆ คนที่ผ่านพ้นไปในรอบปีหนึ่ง ๆ นับว่าเป็นลาภอย่างยิ่ง เมื่อถึงวันเกิด บรรดาผู้ที่นับถือพระพุทธ-ศาสนาจึงถือเป็นปรารภเหตุทำบุญน้อยหรือมาก เพื่อฉลองอายุที่ผ่านมาและเพื่อความเจริญอายุ พร้อมทั้งวรรณะ สุขะ พละยิ่งขึ้น

ความเจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นพรที่ทุก ๆ คนปรารถนา แต่พรเหล่านี้หาได้เกิดขึ้นด้วยลำพังความปรารถนาเท่านั้นไม่ ย่อมเกิดขึ้นจากการทำบุญ ฉะนั้น คนไทยเราส่วนมากจึงยินดีในการทำบุญ และยินดีได้รับพรอนุโมทนาจากพระสงฆ์หรือผู้ใหญ่ ยินดีรับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ในที่สุดแห่งการทำบุญ ถือว่าเป็นสิริมงคล

พิจารณาดูถึงพฤติกรรมในเรื่องนี้โดยตลอดแล้ว จะเห็น

ว่าพึงเป็นสิริมงคลจริง เพราะสาระสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่ว่าได้ทำบุญแล้ว คำอวยพรต่าง ๆ จึงตามมาทีหลัง สนับสนุนกันให้จิตใจมีความสุขขึ้นในปัจจุบันทันที ความสุขอันบริสุทธิ์นี้แหละคือบุญ ดังมีพุทธภาษิตตรัสไว้ แปลความว่า *"ท่านทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข"* หมายถึงความสุขที่บริสุทธิ์ คือความสุขอันเกิดจากกรรมที่บริสุทธิ์ ซึ่งก็เรียกว่าบุญเช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แปลความว่า *"ผู้ที่ได้ทำบุญไว้บันเทิงเบิกบานเพราะเห็นความบริสุทธิ์แห่งกรรมของตน ผู้ที่ได้ทำบาปไว้อับเศร้า เพราะเห็นความเศร้าหมองแห่งกรรมของตน"*

อันกรรมที่บริสุทธิ์เกิดจากจิตใจที่บริสุทธิ์ เพราะสงบความโลภ โกรธ หลง ประกอบด้วยธรรมมีเมตตากรุณา เป็นต้น จะเห็นได้จากจิตใจของผู้ที่ทำการบริจาคในการบุญต่าง ๆ ของผู้ที่รักษาศีลและอบรมจิตใจกับปัญญา ใคร ๆ ที่เคยทำทาน รักษาศีล และอบรมจิตกับปัญญาดังกล่าว ย่อมจะทราบได้ว่ามีความสุขอย่างไร

ตรงกันข้ามกับจิตใจที่เร่าร้อนด้วยกิเลสต่าง ๆ และแม้จะได้อะไรมาด้วยกิเลสมีความสุขตื่นเต้น ลองคิดดูให้ดีแล้วจะเห็นว่าเป็นความสุขจอมปลอม เพราะเป็นความสุขของคนที่หลงไปแล้ว เหมือนความสุขของคนที่ถูกเขาหลอกลวงนำไปทำร้ายด้วยหลอกให้ตายใจและดีใจด้วยเครื่องล่ออย่างใดอย่างหนึ่ง

คนที่ตายใจเสียเพราะเหตุนี้คือคนที่ประมาทไปแล้ว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า *"คนประมาทแล้วเหมือนคนตาย"* ไม่อาจจะเห็นสัจจะคือความจริงตามธรรมของพระพุทธเจ้า อาจคัดค้านคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ อย่างที่คิดว่าตนฉลาด ไม่มีอะไรจะช่วยบุคคลประเภทนี้ได้ นอกจากการทำบุญ เพราะการทำบุญทุกครั้งไปย่อมเป็นการฟอกชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดขึ้นทุกที เหมือนอย่างการอาบน้ำชำระร่างกาย ซึ่งทำให้ร่างกายสะอาดสบาย เมื่อจิตใจมีความสะอาดบริสุทธิ์ขึ้นตามสมควรแล้ว จะมองเห็นได้เองว่า ความสุขที่บริสุทธิ์แท้จริงนั้นเกิดจากกรรมที่บริสุทธิ์เท่านั้น จะได้ปัญญาซาบซึ้งถึงคุณพระทั้งสามว่า *"ความเกิดขึ้นของพระพุทธะทั้งหลายให้เกิดสุขจริง การแสดงพระสัทธรรมให้เกิดสุขจริง ความพร้อมเพรียงของสงฆ์คือหมู่ให้เกิดสุขจริง ความเพียรของหมู่ที่พร้อมเพรียงกันให้เกิดสุขจริง"*

ผู้ที่มีจิตใจ กรรม และความสุขที่บริสุทธิ์ดังนี้ ชื่อว่าผู้มีบุญอันได้ทำแล้วในปัจจุบัน เป็นผู้ที่มีความมั่นคงในตนเองอย่างที่ใคร ๆ หรืออะไรจะทำลายมิได้ และจะเจริญพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ยิ่ง ๆ ด้วยเดชบุญ

2 030010 259219

ราคา 25.00 บาท